

KOSOVA

Procesi i kthimit pas dhe situata e emigranteve te kthyer

Misioni per gjetjen e faktit

2012

Zyrja kombetare gjyqesore

EURÓPAI VISSZATÉRÉSI ALAP

Műszű t az Európai Unió Európai
Visszatérési Alapjának támogatásával.

PERMBAJTJE

I. Hyrja.....	4
1. Objektivi.....	4
2. Metodologjia.....	5
3. Situata e pergjithshme ne Kosove.....	7
4. Situata pas shpalljes se pavaresise.....	10
5. Marredheniet e Hungarise me Kosoven.....	14
6. Emigrimi nga Kosova	16
II. Gjendja ekonomike ne Kosove.....	17
1. Korrupsioni	18
2. Lufta kunder korrupsionit.....	18
3. Lufta kunder krimet te organizuan	20
III. Sundimi i ligjit.....	21
1. Reforma e sherbimit te drejtesise.....	24
2. Policia e EULEX-it.....	26
3. Pozita dhe roli i organizatave civile.....	27
IV. Gjendja e minoriteteve ne Kosove	28
1. Gjendja e pakicave RAE.....	28
2. E drejta per edukim dhe per perdorimin e gjuhes amtare	28
V. Pasqyrimi i statistiva te kthimit – te dhenat nga IOM dhe UNHCR	31
VI. Kthimi nga shteti i trete, kthimi i refugjateve te brendshem - percaktimet, kategorite.....	35
1. Refugjatet e brendshem	35
1.1 Refugjatet e brendshem te mbetur brenda shteti	35

2. Refugjatet	36
3. Ministria e Puneve te Brendshme – Departamenti i Kthimit.....	37
4. Riintegrimi	38
5. Roli kyc qe kane ministriti gjate riintegrimit	40
6. Ministria e komuniteteve dhe kthimit – Ripranimi i refugjateve te brendshem	42
7. Institucionet e nivelit lokal.....	43
7.1 Mitrovica	43
7.2 Prishtina	45
7.3 Gjilani.....	47
8. Bordi i ekzekutimit dhe sekretariati	49
9. Zyrja e reintegrimit (Prishtine)	51
10. Bashkepunimi mes ministrive kompetente dhe zyres	54
11. Integrimi ligjor i personave te riatdhesuar	54
12. Arritja e sherbimit shendetsor	55
12.1 Semundjet qe nuk mund te kurohen ne Kosove.....	56
13. Punesimi	56
14. Ndhimat sociale.....	57
VII. Permbledhje	59

I. Hyrje

1. Objektivi

Objektivi i misionit per gjetjen e faktit ne Kosove eshte te hartoje gjendjen ekonomike, politike, juridike dhe situaten e te drejtave te njeriut ne vend, duke u informuar ne rradhe te pare per pakicat RAE (rome, ashkali, egjiptum) dhe situaten aktuale te tyre. Ne kete menyre mbledhja e informacioneve sherben per fushat e sigurise, te drejtave te njeriut, gjithashtu sherbimet publike dhe marrja pjese ne to. Shqyrtimi i procesit te kthimit ne fushen e emigranteve te kthyer dhe pozicionin e tyre per te identifikuar, analizuar dhe integrimin e sistemeve kombetare dhe riintegrimit dhe hartimi i te dhenave perkatese te statistikave mbi objektin e sistemit te kthimit.

2. Metodologjia

Qellimi i këtij studimi në terren ishte që të bëjmë intervista me profesioniste.

Në udhëtimin e parë ceshtjet e planifikuara kishin këtë topik, në intervistat e bera:

1. Ripranimi dhe integrimi i marreveshjeve institucionale si dhe hartimi dhe funksionimi i tyre, përfshirë këtu dhe organizatat qeveritare qendrore si dhe ato lokale, vendosjen e tyre dhe operimin e sistemit. Kategoritë e të kthyerëve, gjendjen e tyre dhe praktikën që përdorin autoritetet Kosovare në kthimin e qytetarëve.
2. Kushtet e pranimit, institucionet.
3. Qendrueshmeria e kthimit dhe mundësia e integritit për shtetasit e kthyer.
4. Hartimi i procesit të riintegritit
5. Situata e grupeve të rrezikuara në fushën e riintegritit – veçanërisht për anëtarët e komunitetit RAE, femrat, fëmijet, personat me aftësi të kufizuara dhe personat e moshuar që skanë përkrahje nga askush.
6. Hartimin e fushave kryesore të riintegritit.
7. Të drejtat ligjore që kanë personat e kthyer për integrim, regjistrim, dokumentet personale identifikuese, qasja në dokumentat zyrtare.
8. Gjendja e tregut të punës së personave të riatdhesuar.
9. Marrja e shërbimeve sociale nga personat e riatdhesuar, si dhe gjendja e strehimit dhe pronesisë së riatdhesuarëve.

Tematikat e planifikuara të intervistave në rastin e udhëtimit të dytë në tetor të vitit 2012:

1. Intervista për gjendjen e përgjithshme ekonomike, politike, juridike dhe të drejtat e njeriut.
2. Eksplorimi i incidenteve me preardhje etnike, krimet e kryera kundër pakicave (statistikat e krimeve, tendencat)
3. Kapërcimi i incidenteve me motive etnike, dhe mbrojtja efektive nga organet shtetërore si dhe dialogu ndëretnik.
4. Efikasiteti dhe disponueshmëria e mjetet juridike kundër shkeljeve të ligjeve
5. Roli i forcave ndërkombëtare dhe vendore të organizatave të sigurisë
6. Mjetet juridike në dispozicion të institucioneve shtetërore dhe gjyqësore
7. Përfaqësimi i pakicave në organizatat shtetërore dhe lokale

8. Sherbimi shendetsor, qasja ne te dhe semundjet qe nuk mund te kurohen ne Kosove
9. Sistemi i arsimit, nderveprimet e sistemit arsimor Shqiptar dhe serb, gjendja e arsimimit te RAE

Mitrovica – anet e lumit Iber, veri dhe jug

3. Situata e pergjitheshme ne Kosove

Kosoven dhe metohijat perendimore e quajne djepi i serbise ngaqe ketu u formua dhe edhe sot e ksaj dite gjendet kisha e pavarur ortodokse Serbe dhe qendra e saj. Nje nga pretendimet premodern te shtetit te sotem Serb dhe formimi i ideve lidhur me Kosoven. Shteti mesjetar Serb i cili me perhapjen e perandorise osmane mori fund, perfundimisht ka qene ketu. Beteja e Rigómezó mes 1389 dhe 1912 Kosova dhe Serbia nuk kane egzistuar si shtete, dhe gjate okupimit Turk kombi serb kishte perkrahjen e kishes. Sipas legjendes „Nemanja” te ashtuquajturen ideologjia e Serbise se madhe ketu u zhvillua, qe sipas legjendes pastaj peseqind vjetesh ky shtet te zhvendoset ne parasje.

Anetaret e parlamentit te Kosoves si dhe presidenti me 17 shkurt 2008. pranuan deklaraten e pavaresise. Kosoven sot e kane pranuar 91 shtete, si dhe gjithashtu opiniononi i Gjykates Nderkombetare te drejtesise ne Hage e cila thote qe deklarata e njeaneshme nuk bie ndesh

me ligjin nderkombetar. Kurse Serbia akoma se ka pranuar pavaresine e Kosoves as ne ditet e sotme.

Perberja etnike ne kalimin e shekujve u kthy, raporti i Serbeve dhe Shqiptareve: Tani nga provinca prej 2.8 milion e banoreve vetem 80-100 mije perbehet nga popullesia Serbe. Keshtu qe Kosova pothuajse krejtesisht eshte e banuar nga popullesia Shqiptare. Shperndarja etnike e Kosoves: Shqiptare 90-92 % , Serbe 5-6 % , te tjere 3-4 % (Boshnjake, Gorane, Turk , si dhe tre grupet cigane Roma, Ashkali, Egjiptumi).

Numeri i popullsesise Shqiptare u rrit dukshem ngase Shqiptaret migruan duke pasuar me numerin e madh te lindjeve dhe largimi i grupeve tjera nga krahina. Nje numer i madh i popullsesise Shqiptare emigruan gjate kohes se luftes dhe menjehere u kthyen pas saj. Sipas pasoje e konflikteve afersisht 200 mije jo Shqiptar (ne radhe te pare Serbe dhe ciganet) u detyruan qe ta leshonin provincen, per te shpetuar nga dhuna e ri-intensifikuar.

Keshilli i sigurimit te OKB-se vendimi nr 1244 (qershor 1999) percaktoj kushtet themelore per funksionimin e protektoratit. Sigurisht qe Shqiptaret kerkojne pamvaresine ndersa per Serbet ky prior eshte i papranueshem. Sipas dokumentave zyrtare Kosova eshte vend shumekombesh i cili ruhet nga ushtaret e KFOR-it.

Dy detyra te rendesishme jane parashikuar ne vendimin: lufta kunder krimin te organizuar, si dhe formimi i shtetit ligjor dhe siguria. Sic e permendem shumica qe jane Shqiptare pranojne vetem dhe vetem pavaresine, gje kjo qe per serbet eshte e papranueshme. Gjate gjashte vitet e fundit eshte folur per shume zgjidhje eksperimentale, por sic dihet – por e gjitha ishte kohe e humbur. Nje pjese nga shtetet evropiane do ta pranonin propozimin e pavaresise, ose te paktin nje zgjedhje qe do te ishte me pak se pavaresi por me shume se autonomi, gje qe eshte pothuajse e pamundur, nje nga shume arsyeset eshte dhuna qe eshte e pranishme rregullisht. Serbet enklave ne rajon- te cilet kane qene 40 mije banore ne Kosove dhe qe sot per sot zor se ben 1% te popullsesise - , keshtu qe enklava Serbe kerkohet e hapur nga KFOR-i. Ne veri nga Kosova Serbet formojne afersisht nje njesi homogjene, ndersa ne jug perbejne disa enklave te vogla. Ne vitin 2005 kane banuar 120 mije Serb, 40 mije ne veri dhe 80 mije ne jug te Kosoves te shperndare.

Ne enklaven Serbe eshte dinari qe perdoret dhe jo euro. Ne disa zona (p.sh Lipjan) ekstremistat Shqiptare jane duke kryer pastrim etnik, ka dhune, ndersa ne disa zona gjendja eshte me e qete. Nga ngaterresat mes Serbeve dhe Shqiptareve nga autoritetet Serbe nuk tregojne unifikim. Rol shume te rëndësishem ne jeten politike luan kisha ortodokse Serbe ne rajon qe vetedeklarohen prijesis e popullit, dhe ne njejtën kohe akuzojne ngaqë, shtetet perendimore nuk pranojne funksionimin e instituteve te drejtesise kishes ortodokse ne Kosove.

Qeveria e mban pergjegjesine e misionit te trupat paqeruajtes se OKB-se (UNMIK). Paqja ruhet nga trupat e Natos bazuar nga vendimi 1244 i keshillit te sigurimit OKB i cili erdhi me perfundimin e luftes, si dhe kuvendin e Kumanoves. UNMIK ka krijuar mbikqyrjen qe veprojne nen organet legjislative dhe ekzekutive, qeverine e perkoheshme dhe kreun e perkohshem te shtetit. Siguria publike, drejtesia dhe punet e jashtme jane nen kontrollin e UNMIK-ut. Parlamenti i Kosoves u formua ne nentor 2001- pastaj ne 2004.

Ne mars te vitit 2002 Ibrahim Rugova u zgjodh president i qeverise nga parlamenti dhe ne te njejtën kohe kryetar bashkiak i Prishtines.

Trupi i legjislacioneit ne marreveshje me UNMIK paraqiten nje sistem kushtetues, nje ligj doganor, si dhe dy kodet penale. UNMIK hodhi ne qarkullim disa dokumentacione te cilat zevendesojne pasaportat ne ato shtete qe i pranojne. Githashtu hodhe ne qarkullim kartat e identitetit dhe dokumentet per automjete qe kane vlere vetem ne vendet ku njihen. Sistemin kushtetues qe pranoi parlamenti i Kosoves riafirmoi parimin e teorise qe pakicat te pefaqesojne veten ne parlament. Nga 120 poste dhjete Serbe , dhjete tjera per pakicat jo Shqiptare ndersa 100 postet ndahen sipas zhgjedhjeve.

4. Situta pas shpalljes se pavaresise

Bilanci i periodes pas shpalljes se pavaresise eshte i perzier. Sfera institucionale ne drejtim te ndertimit te shtetit kushtetues, ndertimi i administratave, juridiksion etj, zakonisht jane te pranueshme menyra se si funksionojne ne Kosove. Problemi kryesor eshte zhvillimi ekonomik, perhapja e korrupsionit dhe menyra e sjelljes me pakicat. Ne zonat e banuara nga Serbet akoma qendrojne struktura paralele, te cilat ndikojne ne aspektin e zhvillimit.

Marredhenjet e brishta mes Serbise dhe Kosoves filluan ecjen perpara ne vitin 2011 me daten 8 mars filluan dialogun, qe nga data e shpalljes se pavaresise deri tani nuk ka ndodhe gje e tille. Bashkimi European ka pasur rolin e ndermjetesuesit ne kete proces. Pavaresisht nga ecja perpara qe ka vendi ne zonen veriore gjendja mbetet e njejte. Serbet qe banojne ne pjesen veriore te vendit nuk i pranojne autoritetet Shqiptare te Prishtines, dhe protestojne kunder qe fuqia e autoriteteve te perhapet ne veri te Kosoves.

Ne veri te Kosoves, me 25 korrik te vitit 2011 shpertheu krize kur forcat speciale te policise se Kosoves zbarkuan ne piken e kalimit dhe provuan te marrin persiper anen e kufirit te serbise, te cilen deri ne ate kohe kontrollohej nga trupat paqeruajtes te NATO-s.

Kur konvoi me forcat po kalonte piken e kontrollit, Serbet hapen zjarr drejt tyre, dhe si pasoje 1 polic mbeti i vdekur dhe 6 te tjere u plagosen. Dy dite pas disa te rinj Serb sulmuan piken e kalimit duke i vene flaken.

Pas ketij konflikti Serbia kerkoj thirrjen per takim me Keshillin e Sigurimit OKB, te cilin Amerika dhe Britania e refuzuan e qe nuk u mbajt. Krizat mbaruan me daten 12 gusht, kur serbet rimoren piken e kalimit, por me daten 16 shtator krizat filluan perseri kur autoritetet

Kosovare shpallen qe do te paraqesin kontroll doganier ne piken ku ndodhen ngaterresat. Ne fund te vitit 2011 Serbet ndertuan pengesa per te mos lejuar kalimin e KFOR-it dhe policise Shqiptare. Presidenti serb Boris Tadic u beri thirrje banoreve Serb te Kosoves veriore qe ti shkaterrojne pengesat qe krijuan, per arsyje se po destabilizojne gjendjen dhe mundesine e paqes, gjithashtu Tadic i beri thirrje komandantit te KFOR,qe te mos nderhyje ne shkaterrimin e pengesave, por te filloje diskutimet me kryetaret komunal te zones.

Ne janar te 2012 perseri kishte perplasje ne anen veriore te Kosoves, por kesaj here nje organizate nacionaliste Shqiptare me forcat speciale te policise Kosovare.

Organizata e vetequajtur „Levizja Vetevendosje” shpalli nje demostrim ne piken kalimtare te Merdares qe te mos lejoje kamijonet me mallera qe vijne nga Serbia te kalojne kufirin. Policia vendosi perballe demonstruesve disa barrikada, por protestuesit filluan te sulmonin ata me gure dhe shkopinj.

Gjendja u perkeqesua edhe me shume, kur Serbia me 6 maj 2012 mbajten zgjedhjet presidenciale, komunale dhe parlamentare, ku edhe u fol per ceshtjen e Kosoves ne fushaten elektorale. Dëshira e Serbeve ishte qe kete fushat zgjedhjesh ti mbanin edhe ne Kosove ngase ata nuk e njohin pavaresine. Edhe Serbet qwe banojne ne Kosove deshironin nje gje te tille duke gezuar te drejten e shtetesise serbe. Prishtina jo e habitur nga deshira e Serbise per te zhvilluar fushaten edhe ne Kosove, ju kunderpergjigj me nje ton te ashper.

Ban Ki Mun me daten 14 ne muajin maj paraqiti disa dokumenta te keshillit te sigurimit duke raportuar, qe ne shkurt dhe mars jane bere me shume krime ndaj atyre qe bejne pjese ne pakica, sesa nje vit me perpare. Sekretari i pergjithshem paralajmeroj qe nga popullsia e perzene, vetem 136 jane rikthyer ne strehimet e perparme qe do te thote 48% me pak se vitin qe kaloj ne kete kohe. Sipas raportit te sekretari te pergjithshem Prishtina akoma tregon nje rezistence ndaj trashegimise kulturore dhe fetare Serbe ne Kosove per mbrojtjen e tyre, dhe nuk po ndermerr angazhimet e saj. Nje oficer ushtarak tha per gazeten tone qe gjendja eshte shume me e komplikuar nga qe eshte shkruar ne raportin e sekretarit te pergjithshem te OKB-se. Ndjehet tensioni ne Kosove nga se serbet mendonin se do merrnin pjese ne zgjedhjet e 6 majit, me te drejten e tyre automatike, ndersa Shqiptaret nese do te ishte nevoja do ta parandalonin me arme.

Serbet qe ndodhen ne rajon dyshohet se mbahen nen presion nga nje grup i lire militanesh, te cilet nje jave para zhvillimit te zgjedhjeve kane mbajtur nje demostrim force ne zonat e banuara nga serbet. Per fat te keq dihet se civilet jane te pajisur me arme ne rajon, dhe nga dy palet kjo eshte plage e rende. Militantet serbe me udheheqje nga kapitani Arkan kane kryer shume vrasje me baze etnike ne dekadën e fundit neper Kosove, ndersa nga ana e Shqiptareve UCK-ja qe edhe diteve te sotme eshte nje ushtri guerile e papermbajtur e cila u ndertua nga baza kriminale dhe urrejne e ndjekin serbet, pohon eksperti.

Ndermjet Kosoves dhe Serbise tani per tani ka vetem konflikte fjalesh. Beogradi foli per provokime te shkeljes se ligjit, dhe qe dy shtetet jane te pergaditura per ndonje perplasje. Megjithate si perfundim Organizata e Sigurimit dhe Bashkimit European (OSBE) ndermori tranzakcionit te zgjedhjeve en rajonin e Kosoves, te cilat sollen si rezultat fitoren e nacionalistave. Si perfundim zgjedhjet lokale i ndaloj presioni nderkombetar. Pavaresisht qe ne deklaratat e KFOR-it tregon nje qetesi te vazhdueshme, u shtuan forcat

ushtarake ne rast se gjendja do te acarohet. Gjermania 550, Austria 130 ushtare te NATO-s komandoi ne shtetin e ri ballkanik, ku tani per tani sherbejne 5800 forca te armatosura nderkombetare.

5. Marredhenjet mes Hungarise dhe Kosoves

Hungaria ka pranuar nder te parat pavaresine e Kosoves. Pas pranimit vazhduan themelet e marredhenjeve diplomatik eme Kosoven. Ne veren e vitit 2008 ndertoi ambasaden ne Prishtine, dhe ne tetor 2009 Kosova krijoi ambasaden ne Budapesht. Por konsulli Hungarez filloj punimet ne Kosove qe nga marsi i vitit 2009.

Zyret filluan procesin e dhenies se vizave, ne cilat jemi pioniere, ndersa shumica e shteteve europiane nguronin te leshojne vizat. Afersisht parashikohet te kete 1500-2000 viza kerkues per vit. Per arsyjen e njohjes se kufizuar te nderit, dhe arsyja e krizes ekonomike totale ne europe nuk mund te flasim per nje operim normal. Afersisht 50% te papune. Kjo eshte arsyja qe ben Kosovaret te nisen per diku, ku mund te gjejne pune dhe mundesi me te mira jetese. Por shumica nuk deshirojne te qendrojne ne Hungari. Veshtiresia e mesimit te gjuhes frenon ata qe te vendosen ktu. Visat me objektiv turizmi te kerkuara 85% jane refuzuar duke filteruar kerkuesit qe do futen ne zonen e shengenit per kushtet e qendrimit. Shumica e Kosovareve qe deshiron te jetoje dhe punoje ne Hungari jane furretare. Kane hapur furra pothuajse ne gjithë shtetin dhe mund te tregojne qellimin e qendrimit. Aplikantet e tille 60% perfituan vizat gjithashtu lejet e qendrimit.

Ndodh qe kompania e cila dergon ftesen egziston vetem ne letrat. Brenda vetem pak castes mund ti gjejne keto raste. Shume i madh eshte numeri i dokumenteve falco. Vulen e refuzimit te vizes nga anetaret e shteteve tjera mundohen ta lajne. Pasi e shohin qe fallsifikimi vihet re, filluan ti humbasin pasaportat. Nje pjese nga popullsia e Kosoves i kane pasaportat. Krahas pasaportave te Kosoves mund te kerkojne llojin e ri te pasaportave serbe te cilat mund ti jape Beogradi. Edhe pse akoma ne qershor te vitit 2010 jane te vlefshme dokumentat e udhetimit te leshuara nga UNMIK, popullsia vazhdimisht ben aplikimin per pasaportat e reja Kosovare. **Nje pjese e certifikatave te lindjes u shkaterruan gjate luftes, per kete arsye dhe per arsyjen e variacioneve te emrave Shqip-Serb eshte dhene mundesia qe te mund te kerkohet identitet te ri.** Si rezultat i kesaj ndodh qe disa persona te kene 2-3 karta identiteti. Dhe ne raste te ndryshme perdorin

dokumentat favorizuese. Po per fat te keq ne sistemin informativ te konsullit vetem SIS mund te verifikoje personat qe jane ne listen e zeze.

Nuk kane ne funksion nje sistem identifikimi, i cili mund te verifikoje te kaluaren e personit ne rastin kur kontrollohet pasaporta. Megjithate eshte e sigurte qe personat qe udhetojne ne Hungari me viza te rregullta nje numer i vogel i tyre jane azilkerkues. Shumica e azilkerkueseve hyjne ilegalisht ne Hungari. Zyret turistike ofrojne garantimin e vizes hungareze me pagesen prej 1200 euro. Familjaret marrin kredi me garanci per te marre lejen e hyrjes. Pas ofrimit nga zyrtari turistike ju pezullohen kerkesat per marrjen e vizave ngase konsulli natyrisht qe nuk bashkepunon me zyret turistike te rreme.

Nje pjese nga emigrantet kthehen ne kosove. Nje lloj strukture qe perdorin qe eshte qe dy djemte e medhenj dalin jashte shtetit, dhe me fitimet qe nxjerrin te ndihmojne anetaret tjere te famuljes qe jane ne shtepi. Dhe shumica nuk lene vendin pergjithmone. Te dhenat e aplikueseve kalojne ne regjistrat duke u filteruar qe me kalimin e kohes te shmangin abuzimet e mundura. Mosdhenia e vizes nuk duhet arsyetuar. Njera nga arsytet e mospranimit te vizave eshte mungesa e dokumentave te duhura, dhe arsytet tjeter eshte mungesa e mbulimit financiar gje qe konsulli nuk mund te vendose se cila eshte arsyeja e vertete e udhetimit, ne rastet kur nuk jane te sigurte per qellimin e udhetimit, japin pergjigje qe shuma e garancionit nuk konsiderohet e pershtateshme, ndersa ne rastet kur jane te sigurte per qellimin e udhetimit ajo shume mjafton. Kerkuesve ju komunikohet arsytet e mospranimit dhe regjistrohet ne regjistrin e vizekerkuesve. U vendos qe aplikantet qe refuzohen, vetem nje here ne vit mund te bejne aplikimin.

Ne muajin shkurt ne kater komunat serbe ne veri te kosoves popullata lokale mbajten zgjedhjet e referendumit, votuesit u pyeten se a i pranojne institucionet e republikes se kosoves. Megjithese referendumin se mbeshiteti kosova, as OKB-ja as beogradi, keshtu qe asnjera pale nuk kishte vlefshmerine e nevojshme, edhe pse marrja pjese ne votim ishte e madhe dhe te pyeturit thane qe kane votuar kunder. Ne muajin maj KFOR-i filloj shkaterrimin e barrikadave te ndertuara, duke bere keshtu qe me 1 qershor ne afersi te fshatit Rudare ndodhen perleshje nga vendasit me serbet. Ne kete konflikt u plagosen dy ushtarë gjerman dhe 4-5 serbe.

6. Emigrimi nga Kosova

Shkalla e emigrimit nga Kosova është shume e larte dhe arsyjet janë te ndryshme.

Kosovaret kryesisht shqiptaret dhe anetaret e bashkesive etnike tjera filluan te largohen, nga arsya politike (sidomos e viteve 90), gjithashtu kushtet ekonomike dhe sociale te viteve 1998/1999 te luftes ne dekadën e pare. Ne kohen e luftes se fundit qindra-mijera u detyruan ta lene kosoven, te cilet u strehuan si fillim ne shqiperi dhe maqedoni.

Shumica u rikthye pas pak kohe. Shume gjeten strehim ne shtetet perendimore duke perfshire ketu dhe pakicat me perkatesine RAE, Boshnjak, Goran.

Shumica e personave qe lene kosoven ne vitet 90 kane perfitur statusin e refugjatit, perkatesisht dhe ju është dhene mbrojtje plotesuese. Ata qe nuk perfituan statusin apo nuk ju dha mbrojtja plotesuese, ishin te detyruar qe ta leshonin shtetin. Kthimi mbrapsht behet vullnetarisht ose me force.

Kosovaret qe jetojne jashte shtetit shumica nuk disponon status te regullt, ose ju është refuzuar azili, ose per arsye tjera nuk kane mundur te kerkojne status.

Edhe para luftes se 1999 nje numer i madh personash u riatdhesuan duke pasur nje rritje shume me te madhe pas luftes, dhe kjo tendence vazhdon.

II. Gjendja ekonomike e Kosoves

Sipas te dhenave zyrtare, ne kosove ka rreth 40% te papune. Kjo vlere është me e larte sesa gjithë shtetet ne rajon, dhe tejkalon dukshem mesataren e Bashkimit Europian. Keto te dhena duhen menaxhuar me kujdes, ngaqë - ekonomia joformale e madhe e kosoves ne kontekstin – real tregojne vlera me te uleta. Nder te papunet shihet qe grate dhe sidomos rinia janë ne numer te madh. Reth 30000 te rinje futen cd ovit ne tregun e punes. Nga rritja ekonomike momentale është e pamundur te mbahet kjo norme.

Problem i rende është dhe varferia: Disa nga popullsia, afersisht 20% jetojne m eme pak se 1 euro ne dite. Shkalla ekonomike varet nga dergimi i parave dhe ndihmave. Ne ekonomine e kosove ndikon disavantazhi i pasigurise pas luftes dhe nderprejta e marredhenieve tregtare dhe investimeve te pamjaftueshme infrastrukturale. Nga ndermarrjet e shpejta te kryera dhe

nga ndihma e mbeshtetja e nderkombetareve pas vitit 2000 ekonomia pati nje rritje ne perqindje me dy shifra.

Nga deficiti jashtzakonisht i larte dhe mungesa e investimeve te huajeve, nuk mundi ti qendroje kesaj rritje. Qe nga 2007 ne kosove vlere netto e investimeve direkte nga jashte perbente 19% te GDP-se kjo vlere ra ne 7.1 %. Sektori joformal eshte i rendesishem, mbledhja e taksave eshte e dobet.

Kosova ka integrim te kufizuar nderkombetar, dhe kjo ben qe krizat ekonomike dhe financiare, relativisht pak kane prekur ekonomine e vendit, por ndikimi kryesor u vu re ne transferimet bankare, ne eksport dhe ne investimet direkte nga jashte.

Ekonomia e kosoves eshte e bazuar ne sektorin e sherbimeve qe eshte (68%) ndersa ne fushat tjera ne nivel modest – industria 20%, bujqesia 12%). Shumica e popullesise se kosoves jane te vendosur ne zonat rurale. Aktivitetit bujqesor jane te copetuara, dhe kjo rezulton ne prodhimin per jetesen. Kjo situatë ben te pamundur qe perfaqesuesit te shoqerise civile te zhvillohen ngaqë mund te angazhohen ne menyre aktive ne zhvillimin bujqesor dhe rural te biznesit.

1. Korrupsioni

Zgjerimi i vazhdueshem i korrupsionit ndikon dukshem prespektiven per rritjen e ekonomise se vendit. Ne indeksin e korrupsionit Transparency International (Corruption Perceptions Index) kosova eshte nje nga shtetet ne me korrupsion ne europe dhe ne vendin 110.

Qeveria nuk ka nje stetegji kombetare ne lidhje me zhvillimin ekonomik, nga duhet zhvilluar vazhdimisht kuadre konsultimi me anetare te tjere te shoqerise civile.

2. Lufta kunder korrupsionit

Megjithese nje mase e madhe e kuadrit ligjor jane pergadite ne vitin 2011, disa elemente kyce te legjislacionit eshte ne pergaditje e siper dhe miratimi i tyre pritet ne te ardhmen. Megjithate perkrah finalizimin e legjislacionit primar, theksi do te shkoje per miratimin e rregullave implementuese dhe per zbatimin efektiv te politikës antikorrupsion. Bazuar ne vleresimin e strategjise se mepareshme ne 1 janar 2012 pranuan strategjine dhe planin e veprimit

antikorrupsion 2012-2016. Agjensia e Antikorrupsionit (Anti Corruption Agency- ACA) vazhdon zbatimin e ligjit themelore ne fushen e luftes kunder korrupsionit.

Gjithashtu dogana, policia dhe Ministria e Drejtesise zhvilluan me tej organizimin dhe procesin e brendshem ne fushen e luftes kunder korrupsionit. Akti i ri i pervesimit ka hyre ne fuqi me date 5 tetor, dhe me pas eshte miratuar nga shumica e legjislacionit sekondar. Komisioni RRegullativ i Prokurimit Publik (PPRC) me tej forcuan kapacitetin e tyre institucional. Ne vecanti kordinimi horizontal institucional, i cili eshte ende nje sfide per pjesemarresit, vecanerisht ndermjet ACA, policise, prokurorise dhe gjykatave. Nje numer marreveshjes jane nenshkruar, por perfitimet dhe rezultatet praktike mbeten te dobeta. Cdo institucion duhet te beje perdorimin me te mire te anti-korrupsion mekanizmave egzistues perpara krijimit te strukturave te reja.

Veprimet qe duhen ndjekur te cilat kerkohen nga Drejtesia, Liria dhe Siguria ne Dialogun e Procesit të Stabilizim Asociimit

- a) Miratimin e ligjit per konfiskimin e pasurive te fituara ilegalisht, ne perputhje me ligjin e BE-se (qershor 2012);
- b) Pranimine ndryshimit te ligjit nr 03L-191 per sanksionet penale (shtator 2012);
- c) Ndryshimin e ligjit nr 2003/26 per proceduren penale;
- d) Pranimin e masave per zbatimin e strategjise dhe planin e veprimit antikorrupsion 2012-2016, dhe planin e kontrollit pas dy vjete me vone;
- e) Zbatimi i plote i ligjit te ndryshuar per financimin e partive politike;
- f) Marrja e masave per - sidomos atyre horizontale - bashkepunimin dhe shkembim te informacionit ndaj institucioneve;
- g) ACA te analizoje dhe te publikoje te dhenat ne lidhje me ceshtjen e korrupsionit qe menyre qe te rrisin ndergjegjesine dhe luften kunder korrupsionit;
- h) Korrigjimi i sherbimeve te kosoves (Correctional Service of Kosovo) te pranoje AI ne fushen kunder korrupsionit;
- i) PPRC-ja te pranoje 12 legjislacionet e mbetura (mars 2012);
- j) Trajnimin e specializuar te prokuroreve qe merren me luften kuder korrupsionit;

3. Lufta kunder krimit te organizuar

Kosova eshte nje nder shtigjet kryesore te europes per tregtine e droges. Ne kete aktivitet mafjet shqiptare bashkepunojne me serbet - edhe pse kjo duket gje e pabesueshme.

Mafja shqiptare vepron ne baze familjare, formon klane. Kjo shpjegohet nga kushtet e veshтира – domethene konvergimi eshte me i sigurte ne linjen familjare.

Lufta ne fushen kunder krimit te organizuar duhet dhene fund me veprime strategjike, ligjore : disa ligje ne perputhje me ligjet europiane duhen ndryshuar, per shembull ligjin per menaxhimin e pasurive te sekuestruara, gjithashtu ligjin e pastrimit te parave dhe financimit te terrorizmit; pervec kesaj shumica e strategjive eshte duke u shqyrtuar dhe ne vitin 2012 duhen pranuar. Eshte permiresuar dukshem kapaciteti i organeve kunder krimit, dhe sipas planit do te krijohet nje grup aksioni kunder krimit te organizuar brenda prokurorise speciale, i cili do te shkrihet ne grupin e aksionit kunder korrupsionit qe egziston. Duhet forcuar dhe zhilluar bashkepunimin e autoritetet kunder krimeve qe te permiresohen te dhenat per gjetjen e krimeve, ku ben pjese edhe edhe sekuestrimi i pasurive ilegale. Dhe gjykatat qe merren me kete ceshtje nuk disponojne zyren speciale te prokuroreve. Akoma eshte sfide lufta kunder pastrimin e parave e cila duhet te parandalohet edhe ne kushtetute.

III. Sundimi ligjor

Misioni i BE i policise dhe drejtesise (EULEX), u formua qe ta forcoje sundimin e ligjit informoj Dr Hajnalka Kárpáti gjykatese dhe prokurorja Dr Judit Tátrai. Ne misionin me perjashtim te Qipros marrin pjese gjithë anetaret e BE, gjithashtu marrin pjese edhe Kroacia, Turqia, Zvicerra, Norvegjia, Kanadaja dhe Amerika. Organizate me afersisht 3000 persona staf (1700 nderkombetare dhe 1250 punetore lokale) me perjashtim te Brukselit eshte „institucioni” me i madh ne BE. Ne njeren ane jep ndihme dhe keshillon policine lokale, organet e drejtesise dhe kontrollon aktivitetin e tyre „(mentor, munitor, advise)”, ne anen tjeter ne disa raste me prioritet veteveprojne, si per shembull ne rastet e krimineleve te luftes apo ndonje korrupsioni. EULEX-i ka filluar punimet qe nga shkurti i 2008, statusi ne baze te pozicionit te BE-se eshte neutral, perqendrohen vetem ne ceshtjet teknike.

Misioni mund te bashkepujone me autoritetet serbe qe nga nenshkrimi i marreveshjes se vecante, dhe serbia e pranon operimin. Statusi neutral e ben me te veshtere punen e

perditeshme te EULEX-it dhe kryerjen e detyrave. Pavaresisht nga marreveshja me serbine EULEX ka nje prani simbolike ne zonat veriore, ndersa ne jug stafi i organizates shpesh here shtyjne kufinjte e statusit te neutralitetit. Procedurat kunder krimeve te luftes shqiptare keqtrajton kredibilitetin dhe imazhine EULEX-it. Organizata i kryen detyrat e saj ne kushte te veshtira. Ne misionin EULEX marrin pjese 58 persona eksperte (gjkates, prokurore, eksperte administrativ, police, oficere doganash dhe eksperte te zbatimit penal).

Detyrat e EULEX-it jane sherbimi i drejtesise dhe prokurorimi, me nje fjale edhe gjyqjet. Parimi i misionit eshte qe shumicen e puneve ti kryejne autoritetet lokale dhe jo misioneret, misioni vetem i ndihmon. Prandaj jane te shkruara qarte se cilat ceshtje i kryen misioni ne menyre direkte dhe cilat ja lene gjykatesve dhe prokuroreve vendas.

Gjykatesit e EULEX-it filluan te punojne ne 5 gjykata te vendit. Ata perdorin ligjet kombetare, te cilat i ka pranuar parlamenti kosovare. Gjykatesit dhe prokuroret e EULEX-it zhvillojne vetem ceshtjet e krimeve te luftes, pastrimit te parave dhe krimin te organizuar, ndersa ne rastet civile gjykatesi i EULEX-it merr pjese vetem ne rastet kur ceshtja eshte kombesia. Ne dhjetor te vitit 2009 filloj punimet zyrja e prokurorise se EULEX-it, hetojne dhe perfaqesojne akuzen ne ato ceshtje te cilat ju perkasin.

Detyra e njesise se gjykatesve eshte dhenia e drejtesise dhe e ndihmes, gjithashtu ndihmon ne punen dhe sjelljen e ligjeve vendas. Nje departamen i vecante ndihmon ne procesin legjislativ, ekspertet e EULEX-it jane pergjegjes per funksionimin e marredhenijeve nderkombetare ligjore, dhe nje njesi e vecante ekspertesh punon ne identifikimin e kufomave te luftes. Departamenti gjygesor kas i detyre te trete per te ngritur dhe ndihmuar administraten lokale dhe kontrollin e saj.

Gjyqjetaret e EULEX-it nuk gjykojne sipas ligjeve nderkombetare, por sipas atyre vendore per te cilat kjo eshte nje sfide per ata. Objektivi eshte qe te arrijne sundimin e ligjit (rule of law) ne bashkepunimin e ngushte me koleget vendas. Ceshtja e ligjit te zbatueshem eshte me e ndjeshmeja, ne interpretimin e ligjit ju duhet qe te bien dakort me gjykatesit vendas.

Gjykatesi i pare nderkombetare u vendos ne Mitrovice, ne keshillin e gjykatesve vendas. Por gjykatesit vendas votuan ne te shumtat e rasteve ndryshe nga ai. Dhe keshtu erdhi ideja qe ne cdo gjykate te dergojne dy gjyqtare nderkombetare, duke ju vene perkrah dhe nje vendas. Ne

kete menyre perberja e bordit te keshillit filluan te gjykonin rastet e krimeve te renda nderkombetare. Duke ndjekur kete praktike ne vitin 2001 ne kosove u derguan shume gjykates, ne mesin e te cileve edhe nje hungarez. Ne vitin 2003 filluan te krijojne kodin e procedures penale kosovare me bashkepunimin e gjykatesve nderkombetar. Kodi i ri procedues eshte perzjerje e anglosakson dhe sistemin kontinental. Tjeter disavantazh eshte qe i akuzuari mirret ne pyetje vetem pasi eshte bere regjistrimi i gjitha provave. Gjykimi zhvillohet ne dy gjuhe, me perkthyes, gje qe e veshtireson ate.

Serbet e veriut te kosoves qe jane ne shumice i frikesohen EULEX-it ngaqe mendojne qe jane miqte e shqipetareve. Ndersa ne zonat ku shumica eshte shqipetare, akuzojne EULEX-in per mbeshtetjen e serbeve. Kjo ben te veshtire pranimin e gjykatesve nderkombetar. Dhe problemi tjeter qe ka ndermjet gjykatesve vendas ne Mitrovicë eshte pagesa, ngaqe gjykatesit serbe paguhen nga shteti serb, duke marre tre here me shume se sa gjykatesit shqipetare.

Serbet nuk pranojne vulen „Republika e Kosoves”, dhe nuk sbatojne gjykimet qe kane kete vule. Njerezit mendojne qe nuk ka sherbim te drejtesise. Pavaresisht nga fakti se ligjet penale provinciale te kosoves nuk jane ne fuqi, ata akoma i permendin ne gjykim sepse serbet pranojne vetem ligjin i cili ka ardhur ne fuqi ne kohen e mbikqyrjes nga OKB-ja. Gjygyji behet ne gjuhen angleze dhe gjitha dokumentat relevante duhet perkthyer ne anglisht.

Gjykates vendas mund te behet, vetem ai gjygetar i cili kalon nje test te pershtatshem. Ministria lokale caketon gjykatesit por ne rastin e gjykatave te Mitrovices diskutime jane ne proces me qeverine serbe, qe te kalojne nen kompetencat e EULEX-it emerimi i tyre.

Gjykatesve nderkombetar ju duhet qe te plotesojne disa forma aplikimi, dhe nese forma e aplikimit eshte e pershtateshme, i therrasin ne interviste. Si fillim gjykates interpretues, dhe pastaj si president i keshillit. Struktura e gjykimeve eshte e njejte me ate hungarez por ka nje ndryshim, qe ne gjykimet e EULEX-it edhe faktet jane ne dispozite.

1. Reforma e sherbimit te drejtesise

Gjate reformave te sherbimit te drejtesise ata arriten progres te rendesishem ne pranimin e ligjeve themelore, por akoma ka nje nevojte te rendesishme ne pranimin e zbatimit te ligjit dhe miratimin e ligjeve. Ligjin i ri te gjykatesve riformon shume sistemi i sherbimit te drejtesise; per kete arsye Keshilli i Gjygesor i Kosoves krijoj grupin e punes, i cili hartoj planin e veprimit te zbatimit te ketij ligji.

Presidenti i kosoves emerom gjykatesit dhe Trupi gjygesor i keshillit te kosoves (TGJK) jep propozimin per kandidatet. (Republika Kushtetuese e Kosoves artikulli nr 84 paragrafi 16).

Kur presidenti i republikes emerom kandidatet per postin e gjykatesit, ska nevojte per justifikim, por nese e refuzon propozimin dhe nuk ndodh emerimi, presidenti ka 60 dite ne dispozicion, qe me shkrim ta arsyjetoje mendimin e tij. (ligji i Trupit Gjykues se Kosoves artikulli 18 paragrafi 2). TGJK duhet te jape arsyjet per secilin nga kandidatet e propozuar. Presidenti i dhe Trupi Gjykues jane te pavarur nga qeveria. Trupi Gjykues i Kosoves ka 13 anetare, nga te cilet pese Gjykates zgjedhe Trupi i Sherbimit te Drejtesise, kurse tete Parlamenti i Kosoves.

Ligji per TGJK porosite kushtet e zhvendosjes se gjygetareve: Ne raste te jashtezakoneshme mund te ndodhe zhvendosje- ne 30 dite maksimum- sipas vendimit te Presidentit te TGJK-se. Zhvendosje per gjashte muaj – nga vendimi i TGJK-se dhe rekomandimi i kryetarit te gjykates. Zhvendosje perfundimtare mbi bazen e kerkeses se gjykatesit dhe TGJK-se.

Aleanca e gjykatesve te kosoves eshte nje autoritet jashte qeveritar, i cili bashkon gjygetaret aktiv. Objektivi i vertete i kesaj organizate, eshte qe te ndihmoje, forcoje bazat ligjore te struktures se gjykates, e cila mund te siguroje pavaresine e gjykatesve dhe luftoje per te drejtat e gjygetareve.

Ne Republiken e Kosoves sipas strukturave te gjykates – Gjykata Supreme e Kosoves, gjykatat e qarkut, gjykatat e qyteteve, dhe njesite me te vogla se keto- Kryetari i gjykatave eshte njekohesht president i gjykatave.

Presidentin e Gjykates Supreme e zgjedh Presidenti i Republikes, te tjeret kryetare te gjykatave zgjidhen nga Trupi Gjykues Kosovar. (Kushtetuta e Republikes se Kosoves artikulli nr 103 paragrafi 4 si dhe ligji i Trupit Gjykues Kosovare artikulli 22 paragrafi 1.7).

Gjykatesit e gjykates se kryeqytetit te kosoves ne vitin 2011 mesatarisht eshte marre me 115 raste, ne gjykatat tjera ngarkesa eshte me e vogel, ne vitin 2011 mesatarja ishte 21, 5.4 raste me pak se e meparshmeja.

Akoma mbetet sfide per zvogelimin e ngarkeses se rasteve, sidomos ne gjykatat e qyteteve. Eshte akoma problem per sigurimin e financimit, i cili e ben te mundur funksionimin normal te gjykatave, transformimin e gjykatave te thyerjes se ligjit, si dhe riorganizimin e zyreve te prokurorise. Eshte nje detyre speciale per kalimin e rasteve nga prokuroria baze tek prokuroria e qarkut. Para punesimit procesi i testimi duhet te finalizohet, vecanerisht gjate zenies se vendeve te lira te punes te cilat jane ne dispozicion per grupet kombetare. Duhet filluar programet e trajnimit per gjykatesit, prokuroret, si dhe stafin ndihmues.

Vemendje te vecante duhet dhene per trajnimin e gjykatesve te thesarit. Duhet siguruar pavaresia e gjykatesve; nisma eshte e mirepritur, e cila flet, qe emerimi i gjygetareve te ndodhe nga anetaret e gjygesorit.

2. Policia e EULEX-it

Numeri i policise se EULEX-it eshte 1400 persona. Objektivi eshte qe policia kosovare, prokuria dhe gjykata te behen te afata qe ne menyre te pavarur te luftoje kunder krimin te organizuar. Gjate punimeve te deritanishme te EULEX-it Policia kosovare ka nje zhvillim te madh. Ata jane organi me i pranueshem ne shtet. Popullesia ka besim me te madh ne policine, sesa ne prokurorine.

Objektivi i BE-se ne lidhje me policine eshte qendrueshmeria (financiarisht, profesionalisht dhe strukturor), pergjegjesia (transparenca ne lidhje me pajisjet), shumekombesia (kane ardhur 300 police serb dhe se vazhdon integrimi i tyre ne komandanteri), aplikimin e standarteve me te mira nderkombetare, dhe perfundimin qe politika te mos nderhyje ne ceshtjet e policise.

Cdo gjysme viti drejtuesit nga Brukseli kontrollojne se a kane arritur rezultatet e duhura. Drejtoria nuk kontrollon rastet individuale, por vazhdimisht pergjigjen per pyetjet e pergjitheshme te kontrollit per situaten ne kosove duke perdorur sistemin elektronik te kontrollit. Ky sistem kontrolli eshte shume i pershtatshem pe zhvillimin intitucional. Mbrojtja e rendit publik, krimi, departamenti penal, administrimi, rojet e kufirit dhe punet e brendeshme i takojne drejtorise se pergjitheshme.

3. Situata e tanishme dhe roli i organizatave te shoqerise civile

Sipas vleresimeve numer i anetareve te sindikatave ne total eshte 60 mije. Ne sektorin publik sindikata jane popullore: 90% nenpunes civil jane anetare ne ndonjeren sindikate. Tani qe ligji ju lejon sektoreve private qe te krijojne sindikata, detyra me e rendesishme te sindikatave eshte qe te ndertoje nivelin e kompanive. Sipas anketareve 5.09% e popullesise jane pergjigjur qe jane pjesetare ne ndonje sindikate.

Ne dhejtorin e vitit 2010 hyri ne fuqi ligji i punes ne kosove, ligj i cili konsiderohej si nje nga ligjet me te rendesishem i gjithe koherave ne legjislacion. Per projektimin e ligjit ata u konsultuan disa here me aliancat e punedhenesve dhe me sindikatat, por ne diskutimet sollen edhe komisionin e pershtatshem nga parlamenti gjithashtu edhe organizatat e shoqerise civile. Ligjin njezeri e pranuan ne periudhen e trete te legjislacionit ne ditin e fundit, ne takimin plenar te fundit, pavaresisht qe shume here qeveria nuk ishte dakort nga barra e larte financiare qe vjen nga ky ligj. Sindikatat kercenuan qe do te bojkotojne ne zgjedhjet ne rast se nuk do ta pranojne ligjin.

Komisioni europian ne dhjetor te vitit 2011 provoj marreveshjet qe kosova te marre pjese ne programet e BE-se. Komisioni europian dhe kosoves ju duhet qe te sigurojne pjesemarrjen e shoqerise civile ne projektet konkrete te planifikimit dhe zbatimit.

Problemet qe ka kosova ne lidhe me pranimi nderkombetar kane efekt ne maredhenijet nderkombetare te shoqerise civile kosovare. Shume rrjete nderkombetare dhe te BE-se nuk prajne anetaret kosovare. Pavaresisht nga pengesat qe kane shoqeria civile e kosoves perfaqesojne vetveten ne disa platforma, dhe forume regionale dhe europiane, si dhe ne jeten nderkombetare shfaqet me shume sesa sektore te tjere te shtetit. Duhet ndihmuar shoqerive civile kosovare qe te marrin pjese ne programet regionale.

Kushtetuta e 2008 mbron lirine e shprehjes dhe te shtypit, me perjashtim te shprehjeve ndaj mosmarreveshjeve nder etnike. Shoqeria civile mendon qe lirisht mund te gjykoje me kritika qe kane te bejne me qeverine, vetem disa organizata civile raportuan kufizime te paligjeshme ose sulmet nga qeveria lokale apo ajo qendrore. Sipas disa raporteve ndodh qe perdorin mediat proqeveritare kunder organizatave civile dhe personave qe kritikojne qeverine. Nga frika qe kane per ndonje hakmarrje te mundeshme, rralle here hasim ne reportazhe qe tregojne te verteten – pavaresisht nga kjo, ne kosove ka shume lloje shtypi si dhe media elektronike. Mediat financiarisht mvaret nga lajmet apo reklamat e qeverise, keshtuqe ka dyshime ne lirine e redaktoreve.

IV. Situata e pakicave ne kosove

1. Situata e pakicave RAE

Pas kthimit te anetareve te komunitetit Rome, Ashkali dhe Egjiptjane ne kosove ne fushen e arsimit, mbrojtjes sociale, sherbimit shendetesore dhe strehimit perballen me diskriminim dhe perjashtimin. Siguria e pakicave akoma nuk ju eshte siguruar, si dhe aktet kunder etnike ndaj tyre rrjedhojne pa ndonje jehone.

Anetaret e pakicave RAE akoma perballen me diskriminacion.

2. Aresimi, dhe e drejta per perdorimin e gjuhes ametare

Per familjet e kthyer nje rendesi te vecante ka arsimit. Gjuha serbe dhe shqiptare ne kosove jane „ te barabarte” por egzistenca e arsimit paralele dhe renia e madhe e numerit te pakices serbe, kryesisht mbesin jashte jetes publike dhe politike te kosoves, kryesisht vetem aty praktikojne te drejten gjuhesore ku jane ne shumice, ngase as shumica shqiptare dhe as serbet nuk e kane te detyruar te mesojne gjuhen e tjetrit.

Ne kosove njihen zyrtarisht nente pakica: serb, turq, boshnjak, rome, ashkali, egjiptumi, goran, malazez, kroat. Sipas perfundimit te numerimit te vitit 2011, popullsia e kosoves perbehet nga 92% shqiptare, 5.4% serb, pjesa qe mbetet ndahet nga pakicat e tjera. Nga pakicat etnike ashkalite dhe egjiptumi gjuha shqipe eshte gjuha nene.

Derisa krahina i perkiste jugosllavise, sipas kushtetutes se vitit 1974, per banoret te vendit ju sigurohen tre gjuhe ne arsim, nga kopshtet deri ne arsimin e larte: serbisht, shqip dhe turqisht. (Ne zonat e banuara nga turqit, turqishtja ka qene gjuhe zyrtare). Por ne vitin 1990 ne kohen e Milloshevicit detyroje dominimin e gjuhes serbe ne rajonet me shumice shqiptare, dhe arsimiti universitar behej vetem ne gjuhen serbe.

Nga viti 1999 gjuha shqipe dhe serbe u bene te barabarta, si gjuhe shteterore, si dhe disa nga gjuhete e pakicave njoheshin ne disa rrojne, si pershembull turqishtja. Bujaria ndaj te drejtave te pakicave te cilat garanton ligji per gjuhet i 2006-es dhe vitit 2008 kushtetues, ne praktike eshte me pak i vlefshem. Gjuhet e pakicave kane nje status te vecante, megjithate eshte e qarte qe gjuha shqipe dominon. Mesimi ne gjuhen shqipe dhe serbe sigurohet nga dy sisteme institucionale te vecanta. Shkollat serbe jane nen mbikqyrjen e ministrise serbe te arsimit, ndersa zhvillimin ne gjuhe shqipe dhe te pakicave jane nen departamentin arsimor te kosoves. Sipas teorise gjitha pakicave duhet siguar arsimin, por ne praktike vetem anetareve turk dhe boshnjak ju jane siguar nga kopshtet deri ne diplomim (pothuajse 50-60 shkolla turke dhe boshnjake funksionojne ne kosove).

Ne gjuhen rome dhe histori mesimi zyrtar tani per tani funksionon vetem brenda nje programi pilot. Jane bere disa prova qe shkolla serbe te integrohen ne departamentin arsimor te kosoves por per momentin pa sukses. Gjeja me e habiteshme eshte ndoshta qe, femijet shqiptare, serb, apo edhe nga ndonjera nga pakicat vetem njerin nga gjuhet zyrtare duhet ta mesoje ne

shkollë. Në këtë mënyrë zhvillohen dy shoqëri paralele të cilat sdo mundën as të komunikojnë: dygjuhësia sa më e rrallë.

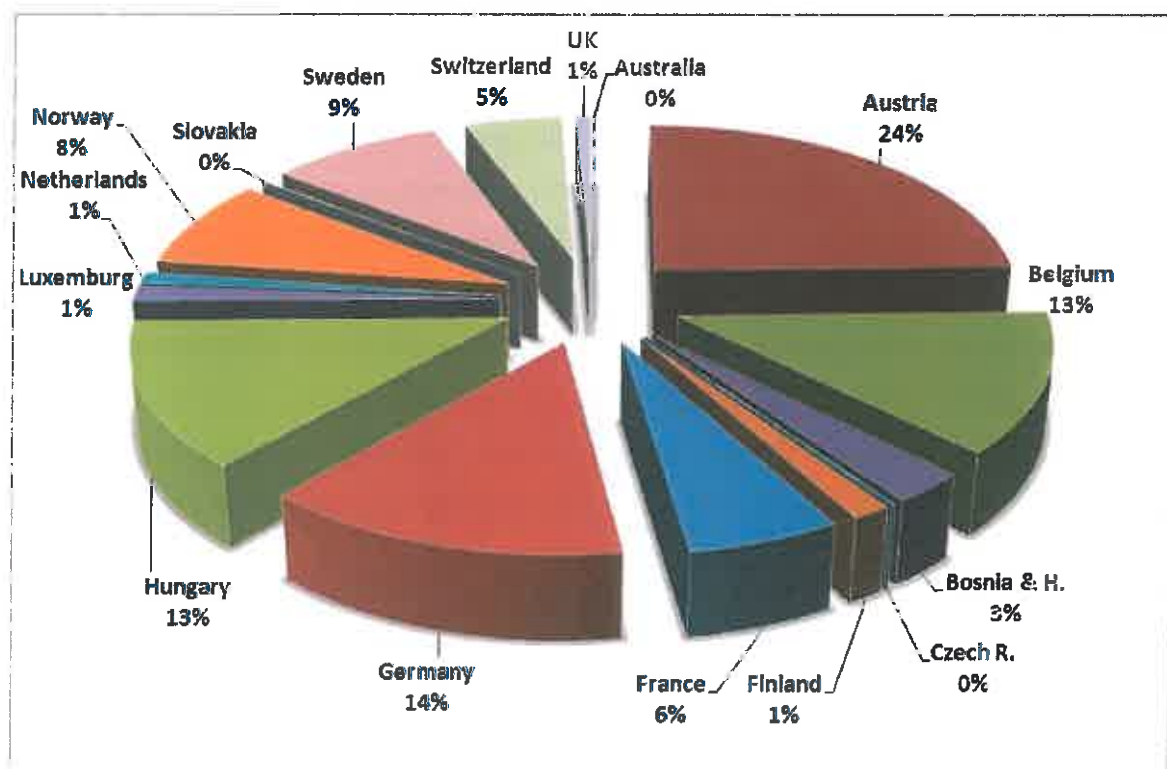
Nxënësit që i perkasin pakicës serbe janë në prapasi nga shokët e tyre shqiptarë, ngaqë për diplomimin kosovare, ose libra me perkthim të dobët, ose libra shkollorë të importuar nga vendelindjet, duke dalë kështu nga plani mesimor. Mëqenëse studjojnë në sistemin kosovare por në klasa të gjuhës nënë, nuk mund të zgjedhin gjuhën serbe, që dy orë në javë ta mesojnë si gjuhë zyrtare. Gjuha shqipe është e vetmja që mund të zgjidhet, por edhe në këtë ka pengesa: nuk ka mesues të kualifikuar dhe as libra të gjuhës që ta mesojnë në mënyrë të pershtatshme gjuhën e shumicës. Për këtë arsye kur kalojnë në tregun e punës, nuk mund të gjejnë punë, dhe detyrohen të emigrojnë. Egzistimi i dy gjuhëve zyrtare ndër të tjerash – teorikisht – supozohet që mund të kerkosh dokumentat zyrtare në gjuhën serbe apo shqiptare, dhe cilado administratë zyrtare funksionon në dy gjuhët, si dhe në gjykata. Teorikisht, në institucionet kosovare mund të kerkosh perkthyes për gjuhën e dytë zyrtare, por në përgjithësi në jetën e përditshme hasim në vështirësi. Në jetën e përditshme në vendet publike, teorikisht çdo njeri mund të flase gjuhën e tyre nënë. Kjo është e vlefshme atëherë, kur personi ndodhet në mesin e të tjerëve aty ku etnika e tij përben shumicën. Komunitetet minoritare të Kosovës në përgjithësi jetojnë të ndarë në zona gjeografikisht, dhe në jetën e tyre të përditshme rrallë herë kanë marrëdhënie me anëtarë të grupeve tjera. Fotografia tregon qartë dy anët e lumit Iber, ndarjen e serbëve nga shqiptarët në Mitrovicë.

V. Pasqyrimi i te dhenave statistikore te kthyerave nga IOM dhe UNHCR- ja

Sipas statistikave mesatare vjetore 5 mije persona kane kthyer ne kosove. Riintegrimi i personave ne periudhen e mepareshme ka qene detyre e UNMIK-ut, UNHCR-se dhe IOM-it. Ne kemi biseduar me z Jorge Baca Vaughan qe eshte drejtori i misionit te organizates per migrim dhe koleget e tij, te cilet na raportuan per organizaten nderkombetare per migrim (IOM, ne lidhje me kthimin vullnetare pas ne atdhe).

126 shtete jane bashkuar shoqates qe te arrihet nje kthim ne menyre te drejte. Ne objektivat perfshihet dhe sherbimi i paqes dhe parandalimine konflikteve ne kosove. Ne kete zone IOM-i qe ne vitin 1999 ka filluar aktivitetin dhe per momentin ka kater qendra qe funksionojne. Deri ne fundin e vitit 2011, kane ndihmuar ne kthim 210 400 persona. Vitet e fundit ka nje mesatare prej 1200-1500 personave te kthyer, kryesisht nga vendet perendimore. Organizata nderkombetare per migrim publikoj te dhenat e vitit 2010 se si ndahet ndermjet shteteve kthimi vullnetarisht:

Austria 444 persona, Gjermania 315 pers, Hungaria 309 pers, Belgjika 237 pers, Suedia 236 pers, Norvegjia 197 pers, Zvicera 140 pers, Franca 111 pers, Bosnja Hercegovina 81 pers, Luksemburgu 51 pers, Finlanda 23 pers, UK 22 pers, Hollanda 19 pers, Cekia 10 pers, Sllovakia 8 pers, Australia 1 pers, **total 2204.**

Shumica jane qe nuk ju ka pranuar azili, te tjeret qe kane perfituar nje mbojtje te perkoheshme ose qe ju ka mbaruar afati i lejeve te qendrimet. Cdo shtet q eben pjese ketu kane referentet te cilet perpunojne kerkesat e shtetit dhe i dergojne ne zyret qenderore te IOM-it,nga ku kalojne ne zyren e kosoves qe te menaxhohet udhetimi.

Pergjate udhetimit nga IOM-i merrin pjese dhe perfaqesuesit nga konsullata dhe organet nga kosova (me perfshirjen e zyres se punesimit). Ne ditën e kthimit ju jepet dokumenti per njeher udhetim dhe se gjithashtu informacion ne lidhje me mundesi pune. Me arritjen ne atdhe, marrin si ndihme edhe para per te mbuluar shpenzimet deri ne shtepi. Gjithashtu ju jepet ndihme financiare per te marre pjese ne kurse dhe per fillimin e punes. Ju keshillohet per mundesite e gjetjes se punes dhe menyren e gjetjes se saj. Dergohen ne disa zyre qe me pas tju japin drejtim, atyre qe deshirojne te punojne, dhe gjithashtu ju ofrohet trajnimi. Ju jepet ndihme edhe per rindertimin e shtepive, dergimin e femijeve ne shkolla, si dhe themelimin e ndermarrjeve private. Per IOM, eshte gje e rendesishme qe emigranteve tju sigurohen keto sherbime.

Mbeshtet ne emigracionin legal, dhe per kete studiojne sherbimin shendetesore te shteteve pritesore, si dhe ofrojne ndihme sociale dhe per udhetimin e emigranteve. Destinacionet kryesore per pune, studim ose bashkim familjare jane: Gjermania, Amerika, Zvicera dhe Kanadaja. Destinacioni percaktohet nga, kerkesat per pune qe ka shteti prites, shuma e parave qe mund te fitohet, dhe ndihma sociale qe japin ne rastin per kerkimin e bashkimit familjare. Ne kosove politika e emigracionit mungon, ngaqe norma e papunesise eshte afersisht 50%, si dhe ka nje shkalle te madhe emigrimi. Mbeshtetja nga IOM-i e cila vjen nga donacionet, ju jepet te kthyerave. Te thyereve ju jepet qe ne aeroport gjithë informacioni ne nje boshure dhe ndihmen dhe bashkepunimin e kolegeve.

Te dhenat e te kthyerave, sipas statistikave te UNHCR-se –

[http://www.internal-](http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/%29/BB679BDE71F17429C125785C005FEC76/$file/statistical+overview+February+11.pdf)

[displacement.org/8025708F004CE90B/%29/BB679BDE71F17429C125785C005FEC76/\\$file](http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/%29/BB679BDE71F17429C125785C005FEC76/$file)

[/statistical+overview+February+11.pdf](http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/%29/BB679BDE71F17429C125785C005FEC76/$file/statistical+overview+February+11.pdf)

Ndarja etnike e te kthyerave ne vitet 2010-2011

Ndarja etnike e te kthyerave ne (%)		
	2010	2011
Shqiptar	67,5	59
RAE	18	12
Serb	12	13
Boshnjak	2.3	16
Turq	0,2	0

Ndarja e te kthyerave sipas komunave (persona)		
	2010	2011
Prishtina	551	60
Gjilan	257	24
Prizren	89	17
Peje	151	9
Mitrovica	155	12

Te dhenat e kthimit te pakicave sipas rajoneve janar 2000 – janar 2011.

Rajoni	Kthimi vullnetare ne shtepi i pakicave sipas te dhenave rajonale						Totali
	Serbia	Mali i zi	Maqedonia	Bosnia dhe hercegovina	Brenda Kosoves	Shteti i trete	
Mitrovica	923	83	6	10	1393	23	2438
Prizreni	2131	241	88	88	92	462	3102
Gjilan	2871	11	409	4	549	20	3864
Peje	2642	2423	18	173	135	258	5649
Prishtine	4618	310	458	8	1688	12	7094
Totali	13182	3068	979	283	3857	775	22147

Kthimi pas i pakicave sipas etnikes te dhenat janar 2000 – janar 2011.

Etnike	Kthimi vullnetare ne shtepi i pakicave sipas etnikes						Totali
	Serbia	Mali i zi	Maqedonia	Bosnia dhe hercegovina	Brenda Kosoves	Shteti i trete	
Serb	8600	142	19	7	524	22	9314

Shqiptar	1	0	0	0	918	0	919
Roma	1382	569	273	33	809	75	3141
Ashkali dhe egjiptumi	1772	1596	656	86	1562	239	5911
Boshnjak	453	719	17	130	22	300	1641
Goran	975	41	14	27	21	139	1217
Turk	0	0	0	0	1	0	1
Kroat	1	0	0	0	0	0	1
Mali i zi	1	1	0	0	0	0	2
Totali	13185	3068	979	283	3857	775	22147

Rajon	Riatdhesimi vullnetar i pakicave sipas rajonit						Totali
	Serbia	Mali i zi	Maqedonia	Bosnia dhe hercegovina	Brenda Kosoves	Shteti i trete	
Mitrovica	2	5	0	2	7	0	16
Prizren	0	0	0	0	0	0	0
Gjilan	2	0	9	0	0	0	11
Peje	5	4	0	0	12	0	21
Prishtina	0	0	5	0	14	0	19
Totali	9	9	14	2	33	0	67

VI. Kthimi i personave te zones se trete dhe kthimi i refugjateve te brendshem – konceptet dhe kategorit

1. Refugjatet e brendshem

Ata qe jane detyruar ta leshojne vendin nga konfliktet me arme, ose shmangje se tij, nga dhuna ne pergjithesi, shkelhet e te drejtave te njeriut, te detyruarit qe lane banesat nga fatekeqesite natyrore, apo ndryshim artificial i kufinjeve qe njihet nderkombesisht. Keta individe dhe familjeqe kane mbetur brenda kufinjeve te serbise dhe malit te zi kur kosova deklaroi pavaresine.

1.1 Te zhvendosurit qe kane mbetur mbrenda terrtori te vendit.

Grupet apo personat qe kane lene banesat e tyre, por edhe tani banojne diku brenda territorit te kosoves.

2. Refugjatet

Jane ata persona, te cilet kane leshuar kombin ose vendbanimet e tyre qe iken jashte kufinjeve nga frika e ndjekjes per arsyje race, feje, kombesie ose pikepamjes politike qe kane, dhe ata te cilet nuk deshirojne te marrin mbrojtjen e shtetit, dhe ata qe nuk duan te kthehen mbrapsht nga frika e ndjekjes se personave shteterore apo jo shteterore, nga kercenimet apo dhuna.

Sipas kesaj, te kthyerit ne kosove i ndajme ne kategorite: Refugjatet e brendshem, te cilet u kthyen nga vendet e ish jugosllavise, Refugjatet e brendshem te kosoves, personat e vendit te trete qe u kthyen nga vendet perendimore europjane.

Ministria e Komuniteteve dhe Kthimit merret me kthimin pas dhe itegrimin e te kthyerëve.

Ceshtja ne lidhje me te kthyerit te personave te vendit te trete eshte nen kompetencat e Ministrise se Brendeshme, ndersa riintegrimi eshte detyre nderministrore.

Qeveria e kosoves beri plane veprimi dhe strategji qe riintegrimi te zhvillohet pa ndonje pengese.

Dokumentet me te rendesishme ne lidhje me te kthyerit e vendit te trete:

- **Egzaminimi i strategjise se riintegrimt ne lidhje me personat e riatdhesuar**
- **dhe plani per zbatimin e strategjise se lart permendur**
- **kriteret per marrjen ne pjese te programit te riatdhesimit.**

Ministria e Komuniteteve dhe Kthimit beri nje strategji ne lidhje me refugjatet e brendshem.

Te kthyerit ne kosove ndahen ne kater grupe:

1. kthimi individual i pa organizuar

Ketu bejne pjese personat individual ose familjet qe kthehen mbrapsht pa ndonje ndihme apo marreveshje paraprake.

2. Kthimi i asistuar:

Ata individe apo familje te cilet para kthimit dhe pas tij ju jepet ndihme sipas disa programeve baze te krijuara nga autoritetet lokale apo nga QJQ- ja

3. Kthimi i organizuar:

Kjo eshte forma e planifikuar e kthimit, te kthyerëve ju jepet cdo gje nga nevojat themelore qe kane.

4. Kthimi i detyruar, debimi

Gjate studimit takuam dhe diskutuam me z.Sasa Rasic zevendes minister i puneve te brendshme, me z.Shkodran Rama drejtor, rreth ceshtjeve te shtetesise, refugjateve dhe migrimit, gjithashtu biseduam me z. Albert Zeqa drejtor per ceshtjet e kthimit vullnetare. Ata dhane informacione qe kane te bejne me procesin e kthimit si me poshte:

3. Ministria e Brendeshme- departamenti i kthimit

Ne departamentin kryesore te migracionit, shtetesise dhe refugjateve te ministrise se brendeshme funksionon departamenti i kthimit i cila ka bashkepunim te ngushte me perfaqesuesit e vendeve tjera ne Kosove dhe me zyren e sigurimit, nderlidhjes te BE-se. Detyra e departamentit eshte te kontrolloje informacionet qe kane te bejne me kerkesat per

kthim. Perpara kthimit ata kontrollojne personat qe kerkojne kthimin, se a jane Kosovare apo jo. Kontrolli ndahet ne tre faza:

Ne radhe te pare bazen e te dhenave ne departamentin qe jep pasaportat, vetem personat e regjistruar pas vitit 2000. Ne rast se i gjejne, i raportojne shtetit qe ka derguar. Nese nuk ka te dhena, atehere pyesin zyret e gjendjes civile. Dhe ne rast se ata i gjejne te dhenat, ja dergojne njoftimin shtetit qe ka derguar.

Ne rastin kur kerekimet jane pa rezultat, atehere policia e komuniteteve kontrollojne vendin. Pas kontrollitte bere nga policia, japin informatat vendit te kthimit.

Ne rast se ju duhet te japin informacion negativ vendit te kthimit atehere ka mundesi per hetim plotesues. Perderisa nuk sqarohen te dhenat e personit, i duhet qe te qendroje ne ate vend ku ndodhet. Nese dike e kthejne pa sqarimin e identitetit, atehere ndodh qe ne kufi ta kthejne mbrapsht.

Shteti qe ben kthimin nuk jep informacion shtetit qe ben kerkesen per ripranim ne lidhje me situaten shendetesore te te thyereve. Ky informacion vjen me pas, dhe transmetohet ne rradhe te pare Ministrise se shendetesise se Kosoves. Ne rast se duhet nderhyrje nga mjeket, atehere ministria bie ne kontakt me spitalin kompetent per dhenien e mundesise se mjekimit.

Ne ato shtete te cilat nuk e njohin kosoven, bashkepunimi ne pranim mbrapsht zhvillohet pa pengesa. Ne rastin e Rikthimit cdo shtet e njeh Kosoven, sepse eshte ne interesin e tyre per te kthyer personat mbrapsht ne Kosove.

Kerkesat te cilat vijne nga ato shtete qe nuk e njohin pavaresine e Kosoves, shkruajne qe nder te dhenat e personit qe personi eshte nga Republika e Serbise,(Republic of Serbia), por ne pergjigjen e derguar mbrapsht nga Kosova shkruhet Republika e Kosoves, ky fakt eshte i pranuar pa ndonje problem edhe nga keto shtete.

4. Riintegrimi

Kompetenca per ripranimin nga OKB-ja Misioni Administrativ i Tranzicionit te Kosoves (UNMIK) Kaloj pjeserisht ne fillim te vitit 2008 te institucionet e Kosoves.

Pas kesaj institucionet moren funksionin e ripranimit dhe riatdhesimit hap pas hapi.

Qeveria Kosovare vazhdoi dialog direkt me shtetet qe bejne kthimin, per ceshtjet e ripranimit dhe te riadhesimit.

Me 12 korrik te vitit 2010 hyri ne fuqi ligji per ripranimin.

Qeverija e Kosoves ne vitin 2010 filloj te analizoje procesin e riintegrimit te personave te riadhesuar, si rezultat i kesaj ata formuluan rekomandime:

- krijimin e fondeve te parave per riintegrimin e personave te riadhesuar,
- duhet zgjeruar nivelin e institucioneve ne interesin efikas ne procesin e riintegrimit,
- bashkepunimin ndermjet instuticioneve duhet permiresuar,
- si dhe permiresimi i komunikimit me shtetet qe bejne kthimin.

Qeverija e Kosoves miratoj ne pranvere te vitit 2010 strategjine e riintegrimit per personat e riadhesuar. Qellimi eshte qe te siguroje personave te riadhesuar qendrueshmerine e zgjedhjeve ne fushat e arsimit, ounesimit, ndihmes sociale, strehimit. Gjithashtu percaketuan limitet e institucioneve per pranimin e riintegrimit.

Percaktuan funksionin dhe pergjegjesine ne procesin e riintegrimit per instuticionet qendrore dhe vendore. Te drejtat e personave te riadhesuar dhe kordinimi i mekanizmave ishin stabilizuar. Personat qe bejne pjese ne grupet delikate moren nje vemendje te vecante, ketu bejne pjese viktimat e kontrabandave, familjet me nje prind, femijet pa kujdestar, femijet qe kane nevojte per trajtim special, pleqte, personat e paafte dhe komunitetet minorente. Detyrat dhe pergjegjesine te riintegrimit efektiv te personave te riadhesuar jane te ndara ndermjet ministrive dhe autoriteteve lokale.

Zbatimin e politikave ne lidhje me riintegrimin e te kthyerave e kryejne procesin e punetoreve oficere vendore dhe qendrore te cilet kane lidhje me, regjistrimin, shendetesine, arsimin, punesimin, ndihma sociale si dhe pyetjet qe kane te bejne me pronat dhe strehimin.

5. Roli qe kryejne ministrive gjate riintegrimit

Gjate riintegrimit roli kyc qe luan Ministria e Brendeshme, e shendetesise, arsimit, shkencave dhe teknologjise, si dhe Ministria e mjedisit dhe territori, te cilat secila prej tyre ka detyrat e saj dhe ndikimin ne fushen e kthimit dhe riintegrimit te qendrueshem.

Ministria e Brendeshme eshte pergjegjese per sigurine dhe punet e brendeshme, ceshtjen e legjislacionit dhe politikave per te monitoruar dhe per te permiresuar. I rendesishem eshte funksioni i kordinimit te instucioneve vendas dhe qendror ne lidhje me riintegrimin. Rol te rendesishem luajne departamentet e shtetese, refugjateve dhe migrimit si dhe zyrtari e regjistrimit civil. Detyra kryesore e Ministrise se Brendshme – te harmonizojte me marreveshje dhe norma nderkombetare dhe te drejtat e njeriut – pranimi i shtetaseve Kosovare nga jashte, si dhe berja e dokumentave dhe ligjeve ne lidhje me pranimin e tyre. Detyre e rendesishme eshte edhe mbajtja e shenimeve te statistikave, arsyja se duhen dhene domosdoshmerisht informacione instituteve tjera qe kane te bejne me riintegrimin. Gjithashtu ju sigurojne personave qe skane dokumentet, regjistrimin civil dhe marrjen e letrave identifikuese. Per kete qellim bashkepunojne ngushte me zyret e autoriteteve lokale.

Ministria e punes dhe sociale jep paketa migranteve pas kthimit te tyre. Ketu perfshihen ndihmat sociale, pensionet, si dhe ndihmat per femijet, te moshuarit dhe te paafteve. Cdo vit rritet numri i personave qe eshte planifikuar te ndihmohen nga buxheti.

Personat e kthyer qe kane nevojte per mbeshtetje, te gjithëve ju jepet dhe ne fushat e sherbimeve nuk bejne ndryshim mes tyre. Per marrjen e ndihmes sociale duhet qe me pare te nxjerrin dokumentin identifikues. Sipas ligjit, pergjigja per kerkimin e saj duhet dhene brenda 21 diteve. Koleget nga ministria me perpara kane qene prezent vazhdimisht ne aeroport apo pikat kalimtare te kufirit.

Ne ditet e sotme Ministria e punes dhe ceshtjeve sociale posedon zyrtari ne te gjitha komunat. Sipas te dheneve ne vitin 2011 afersisht 5000 vullnetare dhe pothuajse 2500 te detyruar numer i te kthyerve. Sherbimet e Ministrise mund te jepen edhe personave qe kane marre pjese ne programin e kthimit vullnetare.

Detyra e Ministrise se shendetese eshte qe ne lidhje me personat e riintegruar te futen ne sistemin e sherbimit shendetesor, te ju sigurohet dhena e sherbimit personave te integruar. Ne rastet e nevojshme te kthyerve ju siguron sherbimin e menjehershëm pas kthimit. Ministria e keshillit administrativ siguron vendosjen, banimin e te kthyerve pasi arrijne ne Kosove. Sipas ligjit „special te programit egzistojne” 3 lloje mundesishme ne lidhje me strehimin.

1. Bashkive ju duhet te punojne ne programin e banimit 3 vjet, te cilin e financeron Ministria.
2. Ne tokat qe kane te kthyerit ne pronesi te filloje ndertimi apo rindertimi i shtepive.

3. Sigurimi i banimit ndermjetz sistemit te dhenjes me qera, i cili menaxhohet nga agjensia e provane te Kosove.

Ministria e arsimit, teknologjise dhe shkencave siguron qe ne lidhje me riintegrimin, qe cdo femije i rikthyer te mund te marre informacionin e duhur ne lidhje me mundesite e arsimimit dhe sherbimeve, si dhe te integrohen ne sistemin arsimore. Per kete arsye zhvillohen programe speciale ne gjuhen nene etj.

Duhet nje vemendje e madhe qe femijet e komuniteteve te pakicave te frekuentojne rregullisht shkollat.

6. Ministria e komuniteteve dhe kthimit – ripranimi i refugjateve te brendshem

Ministria e kthimit dhe komuniteteve eshte pjesemarres ne pushtetin qendror, pergjigjet vetem per refugjatet e brendshem.

E rendesishme qe te mbahen te drejtat e njeriut dhe ruajtja e dinjitetit. Kosova i pranon gjithe refugjatet e brendshem, te cilet kane jetuar ne territorin Kosovare ne kohen e luftes 1998-99. Merren dhe me kthimet vullnetare dhe te organizuara. Ministria e komuniteteve dhe kthimit u krijua ne vitin 2005 sipas dekretit te UNMIK-ut.

Krijuan nje strategji per perioden 2009-2013, ne te cilen ata percaktojne objektivet kryesore:

- Komunitet i forte,
- Kthimi i qendrueshem,
- Riintegrimi i personave qe lane banesat dhe shtetin nga domosdoshmeria,
- Riintegrimi ekonomik i kamuniteteve
- Cdo shtetas Kosovare ka te drejten per tu rikthyer dhe te marre cdo ndihme te mundeshme, ka disa grupe qe kane perparesi.

Ne dy grupet e para bejne pjese kategorite e dy tipeve te refugjateve te brendshem:

1. ne territorin jugosllav- IDP
2. brenda Kosoves-IIDP

3. te cilet kane nevoja elementare per ndihmat humanitare (p.sh. shtepite ju jane shkaterruar gjate konflikteve ne kohen e luftes), te kthyerit spontane te cilet kane nevoje per ndihme financiare.

Ne vitin 2011 kane ardhe tek ata 1500 kerkesa per ndihme dhe 2200 persona u kthyen pas. Shumica e tyre nga Serbia, Mali i Zi, dhe Maqedonia.

Procedura: Familjet qe kane nevoje per ndihme, ju duhet te plotesojne nje formular per kthimin, sipas ketij formulari ata regjistrohen si ndihmekerkues. Ju duhet te tregojne karten e identitetit me te cilen tregojne qe jane refugjate te brendshem (UNHCR-ja ju ka dhene karta jeshile atyre qe kane qene ne Maqedoni, Serbi, Mal i Zi). Ata duhet te tregojne vertetimin e pronave, gjithashtu duhen edhe kopja e certifikates tatimore, karta e identitetit ose certeficata e lindjes.

Te kthyerit regjistrohen dhe informacionet e duhura i ruajne ne regjisterin e te dhenave baze. Punetoret e Ministrise dhe autoritetet lokale merren me te kthyerit munden te futen ne kete regjister te dhenash. Personat e kthyer brenda dy muajesh marrin informacionin per ndihmat e mundeshme, ose refuzimin e tyre. Ne qofte se ju jepet mundesia per te marre ndihma, atehere fillon procesi i kthimit i cili zgjat 3-4 muaj, kjo varet nga kushte qe kane. Lidhur me kthimin, fokusimi bie mbi keto fusha: situata ekonomike, marrja e sherbimeve publike, kushtet ekonomike – shoqerore, kujdesi shendetesore, sistemi i arsimit. Ata percaktojne origjinen e banesave ku kane banuar, por mund te strehohen edhe ne vende tjera, nese aty mund tju sigurohen kushtet dhe i kthyeri i pranon ato. Ka edhe nga ata te cilet nuk kerkojne ndihme, por ne kundertshtim me kete marrin disa ndihma plotesuese.

Gjate kryerjes se detyrave bashkepunojne me autoritetet lokale, dhe me zyren per komunitetet dhe kthimin. Per nevojat qe kane te kthyerit, vleresohen sipas nje liste me kritere, dhe eshte shqyrtuar ne baze te aplikacioneve te pranuar. Autoritetet vendase te vendbanimit aktual egzaminojne kushtet dhe mundesite per dhenien e ndihmes.

Buxheti i vitit te kaluar ka qene 7.5 milion euro. Nga kjo shume 1.1 milion euro u shpenzua per rindertimin e 50-60 shtepive dhe per ndertimin e 53 shtepive, si dhe ndihmuan ne ndertimin e 40 banesave ne Gracanice dhe bene investimin ne infrastrukture.

7. Instucionet e nivelit lokal

7.1. Kryetari i bashkise se Mitrovices dha nje permbledhje:

Ne territorin e bashkise banojne 140mije persona, popullsia eshte e perzier, shumica eshte Shqiptare 85%, pervec tyre jetojne dhe komunitetet minorente Serbe, RAE, Boshnjak dhe Turq ne rajon. Serbia kerkon ekonomine e vendit, dhe diskriminimin e Shqiptareve, keshtu qe shume persona leshuan vendin. Edhe ne qytetin e Mitrovices u be riorganizimi i marredhenjeve etnike, Serbet kaluan ne anen veriore te lumit Iber dhe numeri i migrimin te brendshem u rrit. Bashkia nuk ka buxhet per fushen e riintegrimin ne rajon. Burimet financiare qe kane ne dispozicion, varen nga vendimet e dita ditesh.

Zyrja e komuniteteve dhe kthimit lokal eshte fokusuar kryesisht ne te kthyerit e brendshem nga Serbia dhe Mali i Zi. Ne fund te vitit 2010 filloj kthimi nga vendet e treta te vullnetareve te ndihmuar dhe atyre jo vullnetare, keshtu qe per ne kjo eshte dicka e re. Persa i perket kthimit, kemi te dhena te sakta vetem per komunitetin Rome. Ministria e brendshme marrin informacionin e kthimit nga shtetasit e vendit te treta. Deri tani kemi pasur tete raste, te cilat erdhen nga Ministria e brendshme. Familjet e kthyerat i viziton nje komision, i cili shikon se cfare nevojash kane te kthyerit dhe se a kane vendbamin, pronesi apo mjetet e nevojshme te jeteses. Nga vizita komisioni ben nje raport, per te vendosur mbi ndihme. Mendohet se gjendja e sigurimit te komunitetit RAE, si elementi me kryesor i riintegrimin, eshte mire. Anetaret e kthyer te RAE pavaresisht nga shqetesime tjera, papunesia eshte njera nga kryesoret.

Anetaret e komunitetit RAE u kthyen ne kolonite e mepareshme joformale. Ne keto koloni ku jetonin nuk kishin dokument pronesie dhe as dokumentet e regjistrimit. Bashkia ju sigurojne qe ti legalizojne stehimet e tyre.

Me bashkepunimin e NGO-se u ndertuan 54 shtepi, kurse Komisioni European ndertoj 38 shtepi te reja. Autoritetet lokale nuk disponojne strategji per kthim por e pranuan strategjine e Ministrise se komuniteteve dhe kthimit. Tani per tani po punojne mbi strategjine e kthimit mbrapsh te RAE.

7.2. Prishtine

Krye bashkiaku na tha qe Prishtina ka afersisht 500 mije banore nga te cilet 90 % banojne ne qytet. Nga perberja etnike ai theksoj qe eshte zgjidhur integrimi ne sistemin e arsimit i femijeve qe bejne pjese ne komunitet e pakicave.

Ne vitin 2010 u formua nje autoritet lokal i ri, nje enklave serbe, Gracanic ne rajonin e Prishtines sipas planit te Ahtisaarit per te drejtat e pakicave kombetare. Me kryetarin e enklaves z. Bojan Stojanovic.

Nje nga pjeset kryesore se planit te Ahtisaarit „te drejtat e komuniteteve te mbrohen dhe te ndihmohen”. Plani merret me disa nga fushat kryesore te cilat duhen mbrojtur: kulturen, gjuhen, arsimin dhe simbolet. Plani zhvillimore ka propozim gjithepershires dhe decentralizues qe te ndihmoje „pushtetin e mire, transparenca dhe efikasiteti ne sherbimet publike”. Propozimi u koncentrua ne nevojat konkrete dhe friken ndaj komunitetit Serb ne Kosove te cilet do te kene kontroll te larte mbi ceshtjet e tyre. Elementet e decentralizimit nder te tjerash ka kompetenca te reja per fshatrat me shumice Serbe:

- Sigurimi shëndetësor sekondar
- Arsimi i larte
- Autonomia financiare e fshatrave gjeresisht, duke perfshire dhe fshatrat serbe te kosoves te marrin pjese ne ndihmat financiare nga shteti Serb, me ate kusht qe ndihma

te jete transparente dhe te drejtohet ne aktivitetet dhe te ndihmoje objektivat e fshatrave

- Fshatrat te mund te veprojne ne bashkepunimet me bashkite dhe me intitucionet Serbe
- Krijimi ose zgjerimi i gjashte fshatrave te reja ne te cilat Serbet jane ne shumice. (Gracanica, Novo Brdo, Klokot, Ranilug, Partes dhe Serverna Mitrovica).

Zyrja e kthimit dhe komuniteteve qe funksionon ne Prishtine punojne ne kushte te veshtira, dhe nuk kane burime financiare te mjaftueshme per integrim. Njeri nga problemet kryesore qe kane eshte krijimi i vendeve te punes. Ata mund te sigurojne te drejten per marrjen e kujdesit shendetesore si dhe arsimimin. Autoritetet vendase te Prishtines kane nje strategji te kthimit dhe riintegrimit te cilin e ka pranuar Komiteti i kthimit dhe komuniteteve, i cili eshte bazuar ne strategjine qendrore, por ajo konceptohet sipas detyrave lokale. Edhe pse ka nje zhvillim, mundesia per punesim mungon. Jo vetem per te kthyerit, por ndikon ne gjithe Kosoven. Gjendja ekonomike shtetore nuk permiresohet dhe eshte nje rreth problemesh plot sfida.

Zyrja e autoriteteve te kthimit dhe komuniteteve ka buxhetin e saj i cili mbulon operimin. Sigurojne parate per sherbimet publike, kujdesin shendetesore, arsim, dhe infrastrukture. Gjithashtu egzistojne edhe disa programe per komunitetet minorente, ka edhe burime buxhetore per investimet baze te infrastruktures.

Per te kthyerit e vendeve te treta sigurohet strehim tranzit ne nje hotel. Pas anketes studimore te nevojshme ne rast se te kthyerive ju mungojne dokumentat personale, ata ndihmojne ne berjen e tyre. Shumicen e kerkesave te bera deri tani ju jane dhene, ndersa atyre qe pas shpalljes se pavaresise jane larguar jashte shtetit, nuk ju pranohet kerkesa.

7.3 Gjilan

U takuam dhe me perfaqesuesit e bashkise se Gjilanit, nga te cilet mesuam se:

Per shkakun e procesit te decentralizimit u krijuan dy Bashki lokale: Novoberde/ Novo Brdo dhe Partes/Partes te cilat perbehen nga 3 fshatra. Keshtu qe territori qe perbehej nga 515 km², tani eshte 392 km². Autoritetet lokale i karakterizon toleranca etnike, marredhenjet mes perfaqesuesve lokal te pakicave Serbe, Turke dhe Rome, jane te mira. Shumica e popullsesise eshte Shqiptare.

Theksuan qe moren pjese ne nje program per rikthimin dhe riintegrimin qe u perhap ne kater komuna (Gjilan, Peje, Istog, Fushe Kosove), Per buxhetin e ketij programi qeveria e Kosoves dha 3.3 milion euro, si dhe zyrja e nderlidhjes se Komunitetit European siguroj gjithashtu 3.3 milione euro.

Per te kthyerit nga vendi i trete egziston nje fond i ndare qe moren nga fondi qendror, dhe qe tani jane duke i perdorur, per kete arsye nuk mund te raportojne per eksperimentet. Financerisht, teknikisht dhe ndihen logjistike qe japin per te kthyerit. Ne bashki punon nje ekip, te cilet merren me zbatimin dhe drejtimin e te kthyerive mbrapsht. Autoritetet lokale kane pranuar strategjine per kthim dhe riintegrim per periudhen 2011-2014. te kthyerit vendosen per kohe te gjate.

Autoriteteve lokale te Gjilanit dhe zyrja e komunitetit dhe kthimit per momentin ka shtate punetore, ne te cilen bejne pjese 1 oficer i komunitetit dhe 1 i kthimit. Ata jane te cilet merren me te kthyerit qe lane vendin ne vitin 1999. Per zhvillimin e programit vazhdimisht kontrollojne, monitorizojne. Zyrja e kthimit dhe komuniteteve ndjekin fatin e te kthyerive dhe

vazhdimisht mundohen te zgjedhin hallet e tyre, qe te mund te vendosen ne tregun e punes etj. Kur behet kerkesa per kthimin aplikuesi duhet te plotesoje nje formular, nga i cili kuptohet se cfare lloj ndihme ka nevojë i kthyeri. Kerkesa len te kuptoje identitetin, dhe qe personi vjen nga vendi i trete.

Hapat e programit te kthimit dhe riintegrimin te autoriteteve ne Gjilan:

1. Ndhimone kthimin pas dhe vendbanimin, rinovimin, ose ndertimin e shtepive.
2. ndihma financiare prej 2500-3000 eurosh ne para
3. si dhe ndihme ne aktivitetet fitimprures, si dhe zwillimin e agronomise dhe infrastruktures.

Kur behet shperdarja e ndihmave, kujdesen qe grupet e ndryshme etnike te marrin te njejten shume. Per zhvillimin e popullsise Rome nisen programe speciale. Komuna e Gjilanit per momentin ka afersisht 20 000 persona jashte Kosoves, nga te cilet 14 000 Serb dhe 6 000 Rome. Keto te dhena jane thjesht si informim. Zyrja per refugjatet e brendshem jep vetem ndihme logjistike.

Institucionet vendase ne bashkepunim me organizatat nderkombetare punuan ato kritere, te cilat ndihmojne ne vendimin, se kush, dhe kur mund te marre ndihmat. Format e ndihmave jane: kurse plotesimi gjuhe, banesat dhe akomodimi i perkohshem, ushqime dhe ndihma te natyrave te tjera, si dhe ndihme te mundesive fitimprures.

Qeveria e Kosoves jep ndihmen sipas parimit:

- ndihmojne ata persona te cilet kane leshuar vendin perpara 17 shkurtit te vitit 2008
- ndihmojne te gjithë shtetasit kosovare te cilet jane riatdhesuar nga nja shtet tjetër, dhe qe nuk marrin pjese ne ndonje ndihme tjetër shteterore apo nderkombetare, ose ata persona qe nuk marrin ato ndihma per te cilat kane nevojë
- vemendje te vecante marrin personat qe bejne pjese ne grupet delikate.

Ju njoftohet per procesin e dhenjes ne ndihmes, si dhe si duhet vepruar per te marre pjese ne ndihma.

Per interesin e zbatimit te strategjise kombetare dhe planit te aksionit per integrimin e personve te riatdhesuar, Trupi zbatues ne bashkepunim me sekretarine vlereson programet dhe miraton kerkesat e paraqitura.

Cdo tre muaj i shohin kerkesat e dhena, te cilat shoqerohen me vemendje dhe per nje vit. Ne cdo vizite duhet bere raporti. Programet duhen zbatuar nga autoritetet lokale me ndihmen e administratorit per kthim. Cdo program dhe mjet duhet raportuar zyres se kthimit te komunitetit si dhe sekretarise se Trupit zbatues. Shuma e parave qe mund te perdorin ne maksimum eshte deri ne 1500 euro, ne raste te arsyetushme mund te jete pak me i larte, por kurrsesi me shume se 2500 euro.

8. Trupi Zbatues dhe sekretaria

Qeveria e Kosoves siguroj burimin prej gjysme milioni eurosh per ndihmen e riintegrimin ne vitin 2011. Sipas vendimit te qeverise u formua nje Trup Zbatues, i cili jo vetem procesin, por menaxhon edhe burime. Pozicionin e presidentit ne Trupin Zbatues e ben Sekretari i shtetit nga Ministria e Brendshme. Paralelisht me Trupin krijuan edhe nje sekretari, e cila eshte e perbere nga perfaqesues te Ministrive te ndryshme. Krijuan nje sistem kushtesh i cili ka te beje me perfituesit.

Ne zyret e Bashkise punonjesit oficere merren me kerkesat e drejtuara per ndihme. Cdo kerkese per ndihme vjen direkt brenda Ministrise ne sekretarine e pergjitheshme, ku me pas vendosin per pranimin apo mos pranimin e kerkeses. Parimi eshte qe mekanizmi te lehtësoje procesin e vendimit. Ate shtetas, te cilit nuk mund ti sigurohet akomodimi, javen e pare e vendosin ne nje hotel. Gjate kesaj kohe informojne autoritetet kompetente, per te cilat eshte e domosdoshme te gjejne akomodim per te kthyerin.

Ne rast se autoritetet lokale per ndonje arsye nuk mund te gjejne akomodim, atehere shohin per mundesi te tjera. Ata paguajne qerane e te kthyerëve per gjashte muaj. Nese individi apo familjet e kthyerë vertetojne qe jetojne ne kushte te veshtira, atehere i ndihmojne edhe me paketa ushqimore. Trupi Zbatues merr vendimin shume shpejt dhe mund te mblidhen te takim brenda 24 oresh.

Sekretaria ne kete rast dergon kerkesen anetareve te Trupit per takim te menjehershem. Vendimin gjithmone e marrin ne menyre individuale. Perioda maksimale e ndihmes eshte gjashte muaj, pastaj rasti kalon ne Qedrat e Sherbimeve Sociale, ku secili person duhet te regjistrohet. Kur rasti kalon tek ata ndohmat jepen per nje kohe me te shkurter se gjashte muaj.

E rendesishme qe per te kthyerit te interesohet ne maksimum per punesim dhe te gjej zgjidhjet e mundeshme. Deri tani vetem kerkesa per vendbanim dhe artikuj ushqimore kane bere te kthyerit.

I kthyeri mund te marre informacion per mundesite e ndihmave ne gjitha zyret pikat e kalimit kufitar, ne zyret e aeroportit apo zyret e autoriteteve lokale.

Kur i kthyeri futet ne territorin e kosoves takohet me nje polic i cili merr informacinin persa i perket te kthyerve se a eshte individ apo familje. Polici dergon ne zyren e riintegritit individin ose familjen e kthyer, ku ata do te informojne te kthyerit per procesin qe vjen ne vazhdim. Nese eshte e nevojshme personat dergohen me automjete ne destinacion. Si fillim mbledhin informacionet e rendesishme qe kane te bejne me te kthyerit, vecanerisht informacionet per situaten shendetesore te personave te kthyer. Ne sferen e dhenjeve te ndihmave bejne ndryshimin mes te kthyerve vullnetare,dhe atyre jovullnetare. Me te kthyerit me force si fillim eshte ministria e brendshme ajo qe merret me ta. Me te kthyerit vullnetare merret organizata nderkombetare e migrimit, IOM. Ne fushen e riintegritit pengesat kryesore jane vendbanimi dhe gjendja ekonomike.

9. Zyrja e riintegrit (Prishtine)

Zyrja e riintegrit funksionon qe nga 1 nentori 2010, ndersa zyrja ne aeroportit funksionon qe nga data 7 dhjetor 2010.

Kur personi i kthyer arrin kosove, duhet te plotesoje nje formular. Ja kerkojne te gjitha te dhenat personale dhe e dergojne tek zyrja lokale e kthimit dhe komunitetit, ku faktet dhe te dhenat i konfirmohen, si pershembull a eshte banor i atij vendi etj. Ne zyre zakonisht merren me te kthyerit me force, por zyres i duhet te regjistroje te gjitha, gjithashtu edhe vullnetaret e ndihmuar te kthyer.

Te kthyerit i informojne me broshura per procesin ne vazhdim, qe cfare duhet te bejne per te perfituar ndihmat e mundeshme. Ata te cilet nuk kane ku te strehohen, ju sigurojne hotel per maksimum shtate dite. Te kthyerit gjate ketyre shtate diteve ju duhet te takohen me personat kompetente te autoriteteve lokale, dhe te japin kerkesen per ndihme. Pas kesaj autoritetet ose personi gjen vendbanim, i cili mund te jete banese qe paguhet nga ministria. Por nese akoma i kthyeri nuk gjen vendbanim, mund te qendroje ne hotel derisa Trupi i Zbatimit te marre vendimin qe ti paguajne qerane e te kthyerit. Kete shpenzim e mbulon buxheti i ministrise se brendeshme. Kerkesen e dhene nga te kthyerit oficeri i kthimit e dergon ne zyren e riintegrit ne Prishtine. Kjo zyre gjen cdo informacion ne lidhje me rastin, dhe ja dergon Trupit te Zbatimit. Ky Trup merr vendimin final qe kush, cfare ndihme mund te marre. Trupi i Zbatimit ka 11 anetare nga ministrite kompetente dhe gjithashtu merrin pjese edhe perfaqesuesit nga IOM dhe UNHCR- ja. Te kthyerit te cilet kane vendbanim plotesoje nje

formular, regjistrohen te dhenat e tyre ne regjistrin e te dhenave dhe informacionin ja dergojne autoriteteve lokale. Oficeri i kthimit dhe riintegrimit viziton personat e kthyer ne vendbanim dhe i pyet per nevojat e menjehershme, te cilat i shenon dhe ja dergon ministrise se brendeshme.

Shpesh here ka ndodhe qe ka patur nevojte per nderhyrje mjeksore ne aeroport. Ka ndonje person i cili nuk deshiron te tregojte per te dhenat identifikuese. Gjithashtu ndodhe qe nuk paraqiten ne zyre, dhe pas intervistes se policise zhduken. Ka ndonje rast qe personi i kthyer nuk ka nevojte per asnje ndihme.

Detyrat fillojne ne aeroport ku oficeret kerkojne gjitha informacionet nga te kthyerit vullnetarish dhe personave te kthyer me force. Informacionet ja transmetojne oficerit te autoritetit lokal. Klientat i informojne ne lidhje me procesin ne vazhdim. Zyrja merr informacione nga departamenti i pranimi te te kthyerëve i ministrise se brendeshme per numerin e te kthyerëve, orarin e arrijtes dhe shtetin nga vijne. Nese te kthyerit kane nevojte per marrjen e ndihmes mjekesore, atehere e dergojne formularin e plotesuar ministrise se shendetesise. Ne rast se kane femije atehere formularin e plotesuar ja dergojne ministrise se arsimit.

Zyrja e riintegrimit e mbulon gjithe territorin e Kosoves. Zyrja e integrimit kerkesat ja dergon Trupit te Zbatimit, por me perpara e kontrollon kerkesen nga autoritetet lokale. Nese

rasti nuk ploteson kriteret, atehere nuk e paraqet te sekretaria e Trupit te Zbatimit. Kjo zyre funksionon pothuajse ne nivelin e dyte. Ne paraqitjen e shkruajne me hollesi,se per cfare nevojash speciale kane te kthyerit. Kur ja dergojne rastin Trupit te Zbatimit, atehere paraqesin dhe nje rekomandim. Trupi Zbatues pyet per disa rethana me te cilat sqarohet situata. Pas pergjigjes ne zbatimin sekretaria e Trupit te Zbatimit ka rolin kryesore, sepse ata zoterojne burimet financiare.

Nuk i takon ndihma atyre qe lane vendin pas shpalljes se pavaresise se Kosoves

10. Bashkepunimi mes ministrive kompetente dhe zyres

Deri me daten 15 janar 2011 ishte detyra e ministrise sociale dhe punes qe personat ne nevoje ti strehoje pas ardhjes. Pas kesaj date detyra i kaloj ministrise se brendeshme.

Ministria e shendetesise siguron trajnimin e personave te kthyer qe kane nevoje per kujdesin mjekesore.

Ne rast se refugjati i brendshem merr ndihme nga ministria e kthimit dhe komiteteve, atehere nuk merr ndihme nga sistemi i ri. Gjykimi per ndihme vendoset nga Trupi i Zbatimit, dhe ka te gjitha te dhenat e te kthyerit. IOM ne gjitha rastet e ndihmes njofton oficerin kompetent te kthimit, per arsye qe te kthyerit te mos ju jepet ndihme e dyfishte.

11. Integrimi ligjor i personave te riatdhesuar (regjistrimi dhe dokumentet)

Ne lidhje me nje pjese te personave te riatdhesuar asnjehere nuk i kane regjistruar, Per kete arsye shume me rendesi eshte qe te te kthyerit te marrin dokumentet identifikuese, dhe te marrin pjese ne sherbimet elementare. Per te ndihmuar ata persona qe nuk disponojne dokumente identifikuese, autoritetet kane bere broshura informimi per sa i perket hapave qe duhen ndjekur ne proces, te cilat jau degojne perpara ardhjes se personave ne atdhe. Mungesa e dokumentave identifikuese bejne problem te madh ne Kosove, domethene ne kohen e luftes 1999 per arsyyet e largimit te masave te medha personat lane mbrapa edhe dokumentat identifikues. Shume certifikata dhe dokumente tjera te regjistrimit u zhduken, u shkateruan. Personat e kthyer kane kaluar kohe te gjate jashte shtetit, ku kane bere martesat, kane lindur femije, dhe nese keto dokumenta nuk mund ti tregojne, atehere femijet apo bashkeshortet nuk mund ti regjistrojne. Mungesa e dokumenteve identifikuese eshte me e rende per antaret e komuniteteve te pakicave, per shembull per anetaret e komunitetit RAE, te cilet jetonin ne koloni joformale dhe nuk jane regjistruar ne asjne zyre lokale.

Zyret e autoriteteve lokale regjistrojne cdo te kthyer dhe leshojne per ta dokumente identifikuese, dhe certifikatata. Pranimi i dokumenteve te leshuara nga ndonje shtet tjetër eshte element i rendesishem per kthimin e personave te riatdhesuar. Dokumentet me rendesi te vecante jane certifikata mjekesore, letrat qe kane te bejne me punen dhe pensionin, certifikatat e shkolles, certifikata kualifikimi profesional. Eshte me shume rendesi te vertetoj identifikimin civil.

12. Arritja e sherbimit shendetesor

Ne Kosove eshte sfide e madhe per sigurimin e nivelit te larte te sherbimit mjekesore, arsyeje e cila eshte mungesa e parave dhe mungesa e punetoreve te kualifikuar. Ne situaten momentale dhe per arsyjet e mungesave te pajisjeve spitalore, nuk mund te kryhen disa sherbime, dhe ne disa fusha profesionale eshte problem mungesa e mjekëve te kualifikuar. Si pershembull kirurg i zemres, onkologjia, transplantim. Per kete arsyeje ministri i shendetesise nisi nje program ne 2003 ne lidhje me sherbime mjekesore qe mund te mirren jashte Kosoves. Mungesa e sistemit te shendeteshise perfshine gjithë popullsine.

12.1. Semundjet qe nuk mund te kurohen ne Kosove

Nje nga problemet me te medha eshte mungesa e trajtimit te onkologjise. Mundohen per te ndryshuan, dhe themeluan institutin e onkologjise, ku ka pajisje te koheve moderne, por nuk ka onkologe te mjaftueshem.

Ne tjetren ane te kesaj fushe eshte kirurgjia e zemres, ku gjithashtu ka munges te kirurgeve profesional si dhe asistenteve.

Gjithashtu edhe ne fushen e transplacionit perballen me komplekse te tilla.

Nuk mund te kurohen as disa semundje mentale. Vetem sherbimet elementare funksionojne,por jo ne nivele te larta.

13. Punesimi

Personave te kthyer ju japin ndihme sipas gjykimit te nevojave individuale, shume nga te kthyerit ju nevojitet ndihme shume vjecare.

Ministria e puneve dhe sociale jep sherbime ne lidhje me punesimin. Papunesija eshte e nivelit te larte dhe kjo i prek te riatdhesuarit.

Ministria e puneve dhe sociale mori masa ne lidhje me personat e riatdhesuar, nga permes te cilave te riatdhesuarit mund te marrin pjese ne ndonje kualifikim dhe mund te gjejne ndonje punesohen. Ndhimojne ne gjashte drejtime: konsultim punesimi, rruge per te ndertuar karriere, trajnim per punesim, ndihma financiare e punojseve, punet publike, vetepunesim, informacion per tregun e punes.

Vecanerisht ndihmojne anetaret e komunitetit RAE per gjetjen e punes ne Gjilan dhe Mitrovice, por keto ambicje hapin sherr nder te tjeret.

IOM-i jep ndihme per vetpunesim. Personave kandidate ju duhet te bejne programin e biznesit, kete stafi koleg i IOM-se e kontrollojne dhe japin ndihme per projektin e pershtatshem, si pershembull kapitalin startues, ose blerje paisjesh etj.

14. Ndhimat sociale

Gjitha mbeshtetjet qe mund te jape ministria eshte i parasheh ligji. Sipas ligjit te pensioneve cdo shtetas Kosovare mbi 65 vjec, mund te marre pension. Nuk ka rendesi se a merr nga shtetet e jashtme pension, sepse kete perkujdesje e merr cdonjeri per arsyjen e moshes. Shuma e pensionit eshte 45 euro per person. Ka ligj dhe per pensionin e personave me te meta. Numri i ketyre pensioniste eshte shume i ulet, Sepse ata persona marrin te cilet jane plotesish te paafte per punesim.

Ka ligj per sistemin e ndihmues per familjet e varfera, sipas te cilit ka dy kategori. Kategoria e pare eshte familja dhe ata familjare, te cilet 100% te paafte. Ne familje ka shume femije dhe nuk kane te erdhura. Edhe ne kategorine e dyte bejne pjese te varferit, por ka te pakten nje person ne familje i cili mund te punoje. Me pamundesine per te regjistruar ne sistem cdo te papune Kosovar, Futen kategorine te cilen ne familje duhet te kete nje femije nen moshen 5 vjecare. Shuma minimale e ndihmes eshte 40 euro kurse maksimalja – ne raste kur ka 7 apo me shume anetar ne familje – 80 euro.

Ka nje sistem special per 100% femijet me te meta, afersisht ka reth 3000 femije te cilet marrin ndihma te tilla. Familja e ketyre femijeve merr 100 euro pas tij.

Ministria merret gjithashtu me perkujdesjen e familjeve. Me shume se 750 femije jetime ka ne Kosove. Kane vendbanim sepse ata i kane vendosur ne familjet e medha, dhe marrin 75 euro ndihme. Per kujdesin e femijeve te braktisur shume familje marrin pjese ne gjithe Kosoven, te cilet marrin 150 euro per nje femije. Ka 15 deri ne 100 raste, te tilla ngase keta femije ne fazen e metejshme kalojne ne procesin e adoptimit, keshtu qe vendosja ne familjet eshte vetem status i perkohshem.

Nje tjeter sistem mirret me familjet e martireve, dhe me familjet te ish pjestaret veterane te UCK-se (Ushtria Clirimtare e Kosoves). Kete lloj ndihme e mund ta marri cdo shtetas, te cilin ne ndonjefare menyre eshte prekur nga lufta. Shuma e ndihmes, varet nga e meta e personit nga 65-350 euro, sistemi mbulon 12.000 persona. Kjo ka nje kosto te madhe por ne aspektin politik,dhe aspekte te tjera kjo ka rendesi.

Numri i te humbur eshte shume i larte. Kur personat deklarohen te humbur, per familjet ka disa procese te cilet duhet zhvilluar, per arsye qe te mund te marrin ndihmen nga ministria. Keto te ashtu quajtura drejtesi financiare, te cilat jane te llogaritura ne buxhet. Per keto sisteme shpenzuan 156 milion euro ne vitin 2010, i cili per gjithe buxhetin e Kosoves do te thote afersisht 12-15 %.

Ofrohen edhe disa lloje te tjera ndihmash, te cilat financiarisht nuk kane kosto te larte. Keto jane trajnimet psikosociale, ndihma, oferta dhe konsulence. Keto sherbime ofrohen nga ministria si dhe paguan stafin. Kur ne zyret e qendrave sociale del ne pah ndonje person, i cili ka nevojte per ndihme ose paaftesi mendore i cili nuk ka perkrahje nga familja, ne ato raste kane dhene siguri dhe ndihme ne vendin ku banon.

Ka nje shtepi stehimi ne Prishtine me kapacitet prej 100 personash, si dhe ka dy shtepi te tjera te ashtu quajtura shtepi komuniteti me kapacitet me te vogel maksimum 20 persona, ne Skenderaj dhe Istog. Ne Stime gjithashtu ka nje te ashtuquajtur shtepi e sigurimit me kapacitet 60 persona dhe ka tete shtepi te vogla ne komunitete, te cilat kane kapacitet prej 10-15 personash. Keto shtepi jane ndertuar per ata persona te cilet nuk kane ndonje antar familjar i cili te kujdeset per ta. Ata nuk inkurajojne personat per kete lloj ndihme, por preferojne qe familjet ti forcojne, sepse keta persona do te ishte me mire sikur dikush nga familjaret ti ndihmoje.

Komunitetin RAE e trajtojnë në mënyrë të njëjtte, sikur komunitetet tjera të Kosovës. Sipas kushtetutës nuk lejohet të pyeten personat e tjerë për shtetësinë që kanë, por shtetasi mund të deklarojë origjinën etnike. Ky komunitet nuk është integruar po aq sa komunitet tjera, kualifikime të ulëta dhe në përqindje të madhe papunësie. Shumica jetojnë me ndihme sociale të papunësisë.

VII. Përmbledhje

Mbledhja e parë e Drejtësisë, Lirisë dhe Sigurimit në Dialogun e Procesit të Stabilizimit Asociimit u bë më 7-9 shkurt 2012 në Prishtinë, në takim u egzaminuan pyetjet e kthimit pas, riintegrit, policia, policia kufitare. U vendos që fushën e pranimit mbrapsht, kuadri ligjor dhe politika janë zbatuar në nivelin e duhur. Në vitin 2011 pëveç gjashtë marrëveshjeve lidhur me përimin e të kthyerëve, ka edhe tre marrëveshje të tjera të cilat janë nën negociatë (Bullgaria, Hungaria dhe Kroacia).

Kapaciteti i institucioneve është forcuar në nivelin vendor dhe atë qendror. Si rrjedhojë e kësaj, shërbimi i pranimit mbrapsht është bërë më efektiv. Për arsye që proceset e riintegrit të thjeshtohen dhe të forcohen, ka lindur plani për ligjin për rregullorën e riintegrit. Njëri objektivi i rregullorës është që të decentralizojë në nivelin lokal vendim-marrjen për shërbimet themelore. Në fushën e punësimit miratuan tre projekte në bashkëpunim me organizatat ndërkombëtare. Për objektivin e riintegrit mblodhën 3.170.150 milion euro në vitin 2012. Secila nga autoritetet lokale kanë një oficer të caktuar, i cili merret me komunitetet dhe me kthimin.

Edhe më pas duhet fokusuar tek komunitetet e vogla që të marrin pjesë në tregun e punës, në arsimim dhe në kualifikime. Në lidhje me këtë ka edhe disa detyra tjera për femijet e riadhesuar, si kurse të gjuhës dhe detyra të tjera komiteti i zbatimit për vendimet e banimit dhe nisjes së biznesit.

Duhet vazhduar kualifikimi i oficerëve në nivel lokal dhe atë qendror. Gjithashtu sipas eksperiencave pozitive të fituara nga viti 2011, duhet vazhduar edhe në vitin 2012 komunikacionin me shoqatat ndërkombëtare, shoqëri civile dhe për nevojat lokale. Edhe

ligji per te drejttat e refugjateve mund te duhet ndryshuar per arsye se te harmonizohet me kriteret e BE-se.

Veprimet qe duhen ndjekur te cilat kerkohen nga Drejtësia, Liria dhe Siguria ne Dialogun e Procesit të Stabilizim Asociimit:

- a) Firmosja e dyaneshme e marreveshjeve te pranimit mbrapsht (dhjetor 2012) si dhe zbatimi i ligjit per pranimin pas;
- b) Rritja e pageses norme dhe decentralizimit te riintegrimit baze;
- c) Vazhdimi i kualifikimeve te proceseve te pranimit pas en nivel qendror dhe lokal, duke perfshire edhe detyrat e reja te cilat jane planifikuar per rregullin e ri ne lidhje me pranin mbrapsht;
- d) Pranimi dhe zbatimi i rregullit per riintegrim, dhe sigurimi i miratimit nga OPM;
- e) MEST-i te kujdeset qe per femijet e riatdhesuar te fillojne kurset e gjuhes,si dhe te siguroje qe menjehere te regjistrohen ne shkolla, ne lidhje me AI nentor 2010;
- f) Duhet filluar zatimin e veprimeve te komunitetit te zbatimit dhe riintegrimit per ndertimin/rinovimin e shtepive , nisjes se bizneseve.;
- g) Duhet organizuar takime sistematike me organizatat nderkombetare, shoqerite civile dhe me perfaqesuesit lokale (prill 2012);
- h) Duhet sjelle ne funksionim qendren e re per te drejten e azilit ne Lipjan (prill 2012);
- i) Duhet pranuar legjislacioni sekondar qe ka te beje me te drejten per azil (qershor 2012);
- j) Duhet vazhduar mbledhejen dhe analizimin e statistikave te refugjateve, duke kuptuar dhe arsyjet se pse zhduken azil kerkuesit gjate procesit .

